

MKCsBK megjegyzése: a csendőrsorsok, amelyek e kizárólag 1945 utáni dokumentumokból kirajzolódnak, megvilágítják azt a görcsös és határt nem ismerő igyekezetet, amelyet a kommunista uralom hatalmának megszilárdítása érdekében kifejtett, nem riadva vissza hamis "vallomások" kikényszerítésétől, a személyazonosság teljes hiánya ellenére történő elítélésektől, tények meghamisításától, emberek és családjaik könnyörtelen tönkretelésétől sem, a politikai koncepciók érvényesítése érdekében. Élesen kiviláglik a dokumentumokból, hogy a kommunista uralmon levőket és kiszolgálóikat nem az igazság megismerésének vágya, hanem az előző, polgári társadalom iránti vak gyűlölet, a politikai koncepciók mindenek fölötti érvényesítésére való törekvés vezette. Ez, a közre jellemző általános megfélemlítéssel párosulva annyira eltorzította a vallomásokat és véleményeket, hogy az igazságot sok esetben ma már lehetetlen kibogozni.

Feltűnő a dokumentumokban szereplő számos helyesírási hiba. Vincze Gábor nagy gondot fordított az idézetek betűhív lemásolására. A dokumentumokban előforduló nagyszámú íráshiba vagy azok íróinak nemtörődömségére és az ellenőrzés hiányára utalnak, vagy/és a jegyzőkönyvek íróinak, feljebbvalóiknak és az ítélethozóknak nagyfokú tanulatlanságára, tudatlanságára.

VINCZE GÁBOR

CSENDŐRSORSOK 1945 UTÁN

(az államvédelmi/állambiztonsági és népbírószági iratok tükrében¹)

Jenei Károly tizedes

Jenei Károly 1913-ban született a Csongrád vármegyei Sövényházán (ma a falut Ópusztaszernek hívják), kisparaszti családban (csupán hat holdjuk volt). Édesapját nem ismerhette, mert elesett a „nagy háborúban”. Ahogy minden hozzá hasonló, szegény családból származó gyermek, csupán négy elemi végezhetett. Ezután előbb pár évig cselédként dolgozott, majd pedig napszámosként. Amikor 1931-ben elhunyt a mostohaapja is, a saját, valamint bérelt földjén dolgozott. Tényleges katonai szolgálatát 1937 és 1939 között teljesítette. (Az 1961-es ítéletében azt írták, hogy 1939-ben önként jelentkezett a csendőrséghez, de nem vették fel.²) Ezt követően még két alkalommal hívták be néhány hónapra a honvédséghez. Az 1961. május 2-i kihallgatásakor úgy fogalmazott, „1941. márciusában bevonultam Kecskemétre, a csendőrkülönítményhez.”³ Utána a kunszentmiklósi csendőrszere helyezették, ahonnan májusban elvezényelték a salgótarjáni csendőrszere iskolára, amit hat hónap múlva, december 20-án

¹ Részlet egy készülő, nagyobb tanulmányból.

² Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL), Jenei Károly vizsgálati dossziéja, 3.1.9. V-147087, 81. o. (A dossziét 98 oldalszámmal zárta le Budapesten 1975. szeptember 22-én Seringer (?) rendőr százados.)

³ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 16. o.

végzett el. Az iskolából Székesfehérvárra, majd Nagyperkátára helyezték. Az 1961-es kihallgatásakor azt mondta, hogy 1942 októberében a kiskunhalasi lovas csendőr iskolára vezényelték, de onnan – valami oknál fogva – már három nappal később áthelyezték a mérki lovas csendőrörsre. 1943 szeptemberétől az észak-erdélyi, szilágysági Csizéren szolgált tovább. 1944 októberében a szovjet csapatok közeledtére az ottani csendőrörs legénységét áthelyezték Komáromba, majd Szombathelyre. Mielőtt oda is bevonultak volna a szovjet csapatok, néhány társával megszöktek a szolgálati helyükről. Egy szombathelyi magánháznál civil ruhára „váltottak”, majd elindultak haza. Jenei Károly hosszas hányattatások után, 1945. április 9-én gyalog ért haza Sövényházára.

A fennmaradt iratokból nem derül ki, hogy hazaérve milyen retorziók érték. Az 1961. június 15-i ítéletében az olvasható, hogy „*a csendőri szolgálata miatt 1952-ig több ízben kihallgatták, de büntető eljárás nem indult ellene.*”⁴ Ő maga, már az őrizetbe vétele után, 1961. május 5-én azt mondta egy fogdaügynöknek, hogy „*15 éven keresztül mindég csak piszkálták.*”⁵ Nyilván a folyamatos zaklatás miatt nem mert kapcsolatot tartani a Sövényházán élő másik két csendőrrel, nem szeretete volna, hogy még ebből is baja legyen.

Mivel „A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazoló bizottság” nyilvánvalóan őt sem igazolta, 1945-től a „földreform” során neki juttatott, mintegy hat katasztrális holdnyi földjén kezdett gazdálkodni. 1946-ban megnősült, még abban az évben megszületett az első gyermeke, később még három, az utolsó 1957-ben látta meg a napvilágot.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után a Kádár-kormány – átmenetileg – békén hagyta a magángazdákat. 1957–1958-ban az országban százezrek reménykedtek abban, hogy véget ért a parasztság üldözésének, a „szövetkezetesítés” erőltetésének időszaka, végre föllélegezhetnek.⁶ Ebben a közhangulatban határozhatta el Jenei, hogy a szomszédos faluban, Dócon bérel még pár holdat, és magánfuvarozást is folytat. Vett két csikót, hozzávaló lószerszámot, és egy gumikerekes, közkeletű nevén stráfkocsit. (Az egészért mintegy 23 ezer forintot fizetett. 1961-ben a kocsi, a lószerszám és a két ló értékét már csak 13 ezer forintra becsülték. Az erőszakos kolhozosítás végeztével az országban már nem volt valódi értéke sem az ígáslovaknak, sem a kocsiknak.)

Vele kapcsolatban a legelső – fennmaradt – állambiztonsági irat 1958. október 30-ról való. Egy aznapi följegyzésben az olvasható, hogy „*az ellenforradalomban nem vett részt, ellene a felszabadulás óta semmiféle kifogás nem merült föl.*”⁷ 1960-ban azonban már „kifogás” merült föl ellene. Nem politikai, hanem köztörvényes. 1960 augusztusában a dóci Virágzó téesz kukoricatáblájáról kb. 120 kéve silókukoricát kaszált le, és vitt el, ennek egy részét a piacon értékesítette. Utóbb a kárt megtérítette, ezért 1961. elején a szegedi járásbíróóság csak két hónap – három év próbaidőre felfüggesztett – börtönbüntetésre ítélte. Kisebbik lánya emlékezete szerint az apja úgy vélte, nem követett el lopást, hiszen még ők vetették el tavasszal a kukoricát, csak nyáron a bérelt földjüket a téesz bekebelezte.

Az erőszakos téeszésítés 1958 végén mégis csak újra kezdődött az országban. A szegedi járást, melyhez Sövényháza is tartozott, 1960. december elején érte el a „kollektivizálási kampány”.⁸ Mint ahogy a többi településen korábban történt, Sövényházát is szabályosan

⁴ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 81. o.

⁵ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 60. o.

⁶ Erről bővebben lásd Ö. Kovács József: *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965.* Korall, Budapest, 2012.

⁷ ÁBTL, Jenei Károly operatív dossziéja, 3.1.5. O-14958/235, 4. o. (A dossziét 31 oldallal zárta le Budapesten 1973. április 10-én Vajasdi Károly őrnagy.)

⁸ Egy 1960. december 8-i jelentésben az olvasható, hogy 5-én megkezdték „*a még át nem szervezett községekben a konkrét szervező munkát*”, elsőként Sövényházát, Kisteleket és Pusztamérgest keresik föl az agitátorok. „*Az agitációban 620, a szervezési munkában jártas és alkalmas üzemi munkás vesz részt.*” Magyar

megszállták a városról küldött „agitációs brigádok”, akik házról házra, tanyáról tanyára jártak, és győzködték a magángazdákat, hogy írják alá a belépési nyilatkozatot. („Munkájukat” szükség esetén persze „segítették” a gyűlölt karhatalmisták, a „pufajkások” is.) A kampány eredményeképpen januárban sikerült bekényszeríteni a sövényházi magángazdákat a létrehozott két helyi téeszbe, a Piros Rózsába vagy a Zöldhalmiba. Erről így írtak az 1961. június 15-i ítéletben: „*A termelőszövetkezet fejlesztése érdekében 1960. év november és december hónapban a széleskörű felvilágosító munka során a népnevelők ismételten felkeresték a sövényházi dolgozó parasztokat, s köztük a vádlott feleségét is, aki benn a községben, a Heffner telepen lakott.*”⁹ Mivel Jenei az agitáció idején kint tartózkodott Farkastanyán, az ottani „gunyhójukban” (amely egy kis lakó- és gazdasági épületekből állt), őt a nagy sár, és a tíz kilométeres távolság miatt a „népnevelők” föl sem keresték, megelégedtek azzal, hogy Jeneiné a férje nevében december 8-án aláírta a belépési nyilatkozatot. (Erről sokáig hallgatott az ura előtt.) Egyébként valószínűleg a férje akkor sem lett volna hajlandó belépni, ha fölkeresik. Részben arra hivatkozott már korábban is, hogy nem egészséges (a bal csípőízülete tbc-s volt, emiatt két hónapig a deszki szanatóriumban kezelték), és ezért szerinte alkalmatlan a „községi munkára”. De azt is több alkalommal kijelentette, hogy ő nem dolgozik másnak, a maga ura akar lenni.

1961. január 2-án megjelentek Jeneiéknél a Zöldhalmi téesz „leltározó bizottságának” tagjai. (Jeneiné valami oknál fogva oda lépett be, pedig a Farkastanyai földjük és tanyácskájuk a Piros Rózsa területére esett.) Jegyzőkönyvet vettek föl a téeszbe „bevitt” vagyontárgyakról. A listára nem csak a 14 kat. hold föld, a mezőgazdasági felszerelések, hanem a fogat is fölkerült. A bizottsági tagok ekkor közölték, hogy ami a listán van, az mostantól a téesz tulajdona. Mindezt az asszony – állítólag – közölte a férjével.

Január végén megint megjelent az előző bizottság, és – látatlanban! – „fölerőtelte” a fogatot mintegy tízezer forintra – Jenei azonban kijelentette, hogy annyiért nem adja oda a téesznek. A tavaszi munkák megkezdéséig békén hagyták őket (a tagok által „beadott”, vagyis tőlük elvett lovakat istálló híján amúgy sem tudta volna a téesz hol tartani), ám április elején a téesz-vezetés ismételten felszólította Jeneiéket a fogat „beadására”. Az asszony a követelkezés előtt azzal tért ki, hogy „*a férje nem tudná azt túlélni!*” Egy április 15-i rendőrségi jelentésből egyébként az derül ki, hogy nem csak Jenei Károly nem hajlandó megválni a lovaitól, és a kocsijától, hanem még másik öt gazda sem. Mint írták: „*nemmegyen a munka, a lovakat, lószerszámokat nemakarják beadni...*”¹⁰

Ebből az április 15-i jelentésből az is kiderül, hogy a fenti problémák miatt Balogh László és Szalma Ferenc rendőr századosok fölkeresték a helyi tanácselnököt, Kecskeméti Gáspárt, aki Jeneiről azt közölte velük, hogy valahol Dóc határában „*egyénileg akar földet kibérelni, illetve megművelni*”,¹¹ de egyébként nála sem „ellenséges” sem „téesz-ellenes” magatartást nem tapasztalt. Időközben a Zöldhalmi vezetése megunt, hogy hiába kérlelik Jeneit és a feleségét a fogat beadására, és a községi tanácson keresztül a rendőrség „segítségét” kérték. Ennek az lett a következménye, hogy április 26-án Jeneit behívták a szegedi járási kapitányságra, és rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették.

Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL CSML), az MSZMP Csongrád Megyei Pártbizottsága iratanyaga: 1. fond, 14. fondcsoport, 73. doboz, 4. ő. e., 170–171. o.

⁹ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 83. o.

¹⁰ ÁBTL, 3.1.5. O-14958/235, 5. (Ez a probléma még másfél év múlva is fennállt! „*Még mindig vannak olyan tagok, akik nem akarnak megválni a lovaktól.*” – írták egy jelentésben a szomszédos pusztaszeri Kossuth Tsz. kapcsán. MNL CSML, az MSZMP Csongrád Megyei Pártbizottsága iratanyaga: 1. f., 14. fcs., 76. d., 26. ő. e., 99. o.)

¹¹ ÁBTL, 3.1.5. O-14958/235, 6. o.

A felesége pár nappal később a Zöldhalmi téesz agronómusától megtudta, hogy férjét a járási rendőrségen „leszidták, és megtanították, mint volt csendőrt”.¹² Amikor ezt elmondta a farkastanyai „gunyhóban” az urának, ő feldühödött, és kijelentette, hogy vigye el a fogatot a Zöldhalmi elnökéhez, elege van már az egészszól. Ha pedig nem viszi el, akkor „felpörköli és öngyilkos lesz”. (A vádirat szerint a felesége nem vette komolyan az öngyilkossággal való fenyegetőzést. Egyébként a téesz-elnök a tanúkihallgatásakor azt adta elő, hogy Jenei kijelentette a feleségének: „nem bírja túlélni, hogy a tsz. elvigye a lovakat, kocsit és lószerszámokat.”¹³) Szó szót követett, Jeneiek jól összevesztek, és ez megisméltődött május 1-én reggel is.

Jenei nagyon felindult állapotban lefeküdt, és amíg aludt, a felesége a kisfiukkal visszament a Heffner-telepi házukba. Amikor fölébredt, látta, hogy feleségének és kisfiának hült helye – ellenben a fogat még mindig ott van. Ekkor – ahogy az ítéletben fogalmaztak – „rendkívül felzaklatott, elkeseredett állapotban elhatározta, hogy öngyilkos lesz, de felgyújtja a kocsit és lószerszámot, és elpusztítja a lovakat is, hogy ne kelljen a tsz-nek átadni.”¹⁴ 14 óra körül a kocsiszínt lelocsolta fáradt olajjal, majd meggyújtotta. Mivel egy fedél alatt volt a szín és az istálló, tudta, hogy utóbbira gyorsan át fog terjedni a tűz. Amikor látta, hogy lángol az épület, kötelet vett magához (úgy gondolta, a Tiszához megy és öngyilkos lesz, de ha valami közbe jönne, fölakasztja magát), majd a közeli erdő szélén leült. Arra várt, hogy visszatérjen a felesége a kisfiával, és még el tudjon búcsúzni tőlük.

Ahogy föllobbant a láng, ezt a közelben lakó szomszédok észrevették, és gyorsan az épület oltására siettek. Annyian összegyűltek, hogy végül a tüzet sikerült eloltani, és a bezárt istállóból a lovakat kiszabadítani. (Azok azonban annyira megsérültek, hogy pár napon belül le kellett vágni őket.) Amikor eloltották a tüzet, a szomszédok várták a kisteleki rendőröket. Eközben észrevették, hogy valaki „leselkedik” az erdő sarkán. Ezt közölték a kitérkező rendőrökkel, majd együtt az illető keresésére indultak. Mikor Jenei észrevette, hogy üldözik, és a Tiszát már nem érheti el, egy közeli fára fölakasztotta magát. A két kisteleki rendőr és az egyik tanyaszomszéd utána lovagoltak, és még idejében le tudták vágni a kötélről, az egyik rendőr pedig mesterséges lélegeztetéssel megmentette az életét.

Mikor eszméltéhez tért, a két rendőr közrefogta, hogy a leégett épülethez kísérik. Útközben azonban neki esett a rendőröknek. Ahogy egyikőjük vallotta, útközben „lehordott bennünket mindenféle csavargónak, piszkos aljasnak, csibésznek, az anyánkat műveltette drasztikussan, közben fenyegetőzőt, hogy bever bennünket a sárba, ezekután kijelentette még azt is, hogy miért vágtuk le a kötélről, ő úgy is megfog halni, ha csak a szemünket leveszük rola, közben azt is kijelentette, hogy szándékosan gyújtotta fel az istállót azért, hogy az ne legyen a Tsz-é. Legalább ő sajátmaga égette el a pénzét, ha az övé nem lehet, akkor az ne legyen a Tsz-é sem. Ezen kijelentései után elkezdett erőszakoskodni és így erőszakkal kellett földre kényszeríteni birkózás formájában...”¹⁵

A BM Csongrád Megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály Vizsgálati Alosztályán még aznap határozatot hoztak Jenei Károly őrizetbe vételéről, és másnap, május 2-án pedig Bundity István¹⁶ hadnagy megkezdte a kihallgatását. Nem tagadott semmit. Azt

¹² ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 22. o.

¹³ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 33. o.

¹⁴ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 86. o.

¹⁵ ÁBTL, 3.1.5. O-14958/235, 8. o.

¹⁶ Bundity István akkor volt a szegedi Politikai Nyomozó Osztály vizsgálója, amikor az osztályról megállapították, hogy „a szegedi vizsgálok egyes kihallgatásokat [...] kultúrátlanul, durva hangnemben vezetnek le, egyes terhelteket emberi méltóságukban megsértének.” Nem tudható, hogy a volt csendőrről szemben is ez történt, de valószínűsíthető. Lásd Bálint László: *A kommunista párt öklei. Államvédelmi és állambiztonsági tiszték Szegeden és Csongrád megyébe (1944–1990)*. Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014. 55. o.

vallotta, hogy azért követte el tettét, mert egyfelől elkésérítette, hogy a Zöldhalmi vezetése folyamatosan zaklatta a feleségét (akinek nem akartak háztáji földet sem adni), hogy mikor viszi már be a fogatot a téeszbe, de neki, a férjnek, senki sem szólt ez ügyben. A másik ok a rendőrhatalom figyelmeztetés volt. „*Ezért elhatároztam – vallotta –, hogy ha földet [vagyis háztájit] nem adtak, én sem adom a lovaim a tsz.-be, és a kocsit, hanem rájuk gyűjtöm az istállót és a kocsiszínt, hogy égjenek el, én pedig öngyilkos leszek.*”¹⁷

Bundity hadnagy – felettese, Bökönyi János őrnagy, valamint két rendőrtiszt és két tanú bevonásával – május 4-én helyszíni szemlét tartott, és ezen kívül néhány nap alatt összesen hat tanút hallgatott ki. (Jeneiné megtagadta a vallomástételt.) Az előzetes letartóztatást még 4-én elrendelte.

Május 26-án Bundity határozatot hozott a nyomozás befejezéséről. Három nappal később – a főügyészi kihallgatást követően – dr. Erdélyi István megyei főügyész elkészítette a vádiratot.

A Csongrád Megyei Főügyészség 1961. május 29-i, B.10.126/1961. számú vádiratában¹⁸ „*társadalmi tulajdon ellen elkövetett szándékos gyűjtogatás*” büntetének elkövetése miatt emelt vádat a volt csendőr ellen. Az indoklásban az olvasható, hogy a felesége nem csak a földjüket, hanem a lovakat, a kocsit és a lószerszámot is „beadta” a Zöldhalmiba – a terhelt pedig többszöri felszólítás ellenére sem volt hajlandó átadni azokat. A főügyész indítványozta, hogy fizetessék meg vele az okozott kárt, és az előzetes letartóztatását hosszabbítsák meg az I. fokú érdemi döntés meghozataláig. Utóbbira nem is kellett sokat várni.

1961. június 15-én a dr. Soós József vezette tanács a B.I.658/1961/12. számú ítéletével¹⁹ Jenei Károly volt csendőrt – aki a tárgyaláson bűnösnek tartotta magát és megbánást tanúsított – „*társadalmi tulajdon sérelmére gyűjtogatással elkövetett*” büntett miatt főbüntetésként három év börtönre, mellékbüntetésként pedig három év politikai jogvesztésre ítélte. Az év elején kapott felfüggesztett két hónap letöltését is elrendelték. (Enyhítő körülményként azt nem vették figyelembe, hogy megbánta a tettét, csupán azt, hogy négy kisgyermek van, és hogy beteg.)

Az elítélt – védője útján – fellebbezést jelentett be az ítélet enyhítése végett, ezt azonban a Legfelsőbb Bíróság 1961. december 18-án elutasította. Az ítélet 1962. április 24-én jogerőssé vált, Jenei Károly megkezdte büntetésének letöltését.

Leányának közlése szerint valamikor 1963 folyamán – az amnesztia-rendeletnek köszönhetően – őt is szabadlábra helyezték. Valójában ez nem jelentett számára valódi szabadságot. Mivel a politikai jogvesztés az amnesztia ellenére is hatályban maradt, nyilvánvalóan rendszeresen jelentkeznie kellett a rendőrségen. Ráadásul egy 1964. június 30-i állambiztonsági határozat szerint továbbra is meghagyták az alapnyilvántartásban. Az indok: mert 1945 előtt csendőr volt, 1961-ben pedig elítélték. Valószínűleg haláláig figyeltette a kádári állambiztonság.

További életéről csak nagyon keveset lehet tudni. Szabadulása után az egyik téeszben dolgozott, de sokat betegeskedett. Végül 1972-ben újabb öngyilkossági kísérletet követett el – ezúttal sikeresen. Amikor megkérdeztük leányától, hogy miért vetett véget az életének, ő csak annyit mondott: „*nem bírta elviselni a rendszert*”...

Mi is történt tehát Jenei Károllyal, miért ítélték el *valójában*?

¹⁷ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 15. o.

¹⁸ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 76–78. o.

¹⁹ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 80–93. o.

Először is lássuk, a rendelkezésre álló források szerint milyen ember is lehetett ő?

Az egyik tanú „hirtelen haragú, ideges”, egy másik pedig „gőgös, büszke” embernek ismerte.²⁰ Miért volt – állítólag – „gőgös” és „büszke”? Talán a csendőr múltja miatt? Mi úgy gondoljuk, hogy igen, arra volt büszke. És vajon miért volt „hirtelen haragú” és „ideges” természetű? (A lánya is azt mondta, hogy az apja valóban ilyen volt.) Feltételezésünk szerint az 1945 utáni folyamatos vegzálások tették ilyenné. Egy idő után egyszerűen idegileg nehezen bírta elviselni a hatalom zaklatásait. Főleg akkor, amikor a kedvenc lovaitól akarták megfosztani. Ne feledjük, hogy korábban lovas csendőr is volt. Egészen biztos, hogy nagyon szerette a lovakat. Még az ítéletben is elismerték, hogy „mindig nagy gondot fordított arra, hogy szép és jó lovai legyenek. [...] A csikókat maga nevelte fel, nagyon szerette azokat, ragaszkodott hozzájuk.”²¹ (Hasonlóképpen beszélt néhai apjáról a lánya is. Azt mondogatták vele kapcsolatban valamikor a faluban, hogy övé a „vármegye” két legszebb lova.) Tehát egyfelől a lovaihoz való nagyon erős ragaszkodás, illetve az, hogy el akarták venni tőle azokat, másfelől pedig az, hogy nem akarta elveszíteni a függetlenségét, és a gyűlölt „kolhozban” dolgozni, voltak azok az erős motivációk, amelyek kiváltották belőle az öngyilkosság, illetve a gyújtogatás gondolatát. Ezt támasztja alá az is, amit a zárkában mellé helyezett fogdaügynöknek (a börtönslengben: „vamzernak”) mondott: „*azt sajnálja, hogy nem halt meg... [...] Ő nem akart tovább élni, mert nem tudta volna elviselni, hogy az ő lovát más hajtsa, és ő a TSZ.-nek dolgozzon.*” A folytatás az igazán lényeges: „*Eredetileg nem az volt az elgondolása amitt tett, hanem egészen más, mert ő már gondolkodott azon, hogy mit tegyen. Olyant akart tenni, ami nagyobb kár lett volna, de olyan sürgős volt már a dolog [sic!], hogy így kellett tennie, meghát figyelték is őt, hogy mit csinál. Elmondotta azt, hogy ő csendőr volt a múltban, ezért is mentek annyira rá, hogy lépjen [be] a TSZ.-ben. Persze őt nem olyan fából faragták, hogy ennek a rendszernek dolgozon és beáljon a TSZ.-ben. Úgy sem fog így maradni a rendszer. Én [vagyis a „vamzer” V. G. megj.] is nyugodjak meg, nem fogjuk mi letölteni azt, amire büntetnek bennünket, mert a Németek nem hagyják, hogy ez így maradjon. Ő tudja azt, azt, hogy ez nem sokáig marad így, és akkor végük a Kommunistáknak. Lesz őbelőle még valaki, de akkor nem fog kegyelmezni senkinek, aki őket bántotta, az meg fog lakolni... [...] Azt is meg fogja tudni, hogy kik azok, akik itt vannak, akik őt most fircangolják, majd azokat is előfogja venni.*”²²

Az idézett mondatok adják meg véleményünk szerint az ügy kulcsát. A gyújtogatást kezdettől fogva nem holmi köztörvényes, hanem *politikai ügyként* kezelték. Erre utal egyebek mellett az is, hogy az ügy egyből a Politikai Nyomozó Osztályra került. Jenei Károly kihallgatását egyébként az a Bundity István rendőr hadnagy vezette, aki később a megyei belső elhárításnál (a hírhedt III/III-as csoportfőnökségnél) dolgozott. Továbbá az is feltűnő, hogy a helyszíni szemlén részt vett két, politikai ügyekben járatos, ávós múltú rendőrtiszt is. Bökönyi János őrnagy 1956 előtt államvédelmi főhadnagyként egyebek mellett a Fehér Gárda nevű ellenállási mozgalom „felgöngyölítésén” dolgozott, az 1956 utáni megtorlások során pedig már rendőr őrnagyként a hódmezővásárhelyi Erdei István és társai-ügy vizsgálója volt. Vass Antal 1956 előtt áv. hadnagyként több ügy vizsgálója volt, a forradalom leverése után pedig szintén részt vett Erdei István és társai ügyének kivizsgálásában. Nem lehet véletlen, hogy ebbe az alapjában véve nem túl jelentős ügybe őket is bevonták. Ráadásul az sem volt „szokványos”, hogy fogdaügynököt állítsanak rá egy „közönséges gyújtogatóra”. Teljesen egyértelmű, hogy mindez azért történt, mert egy csendőr múltú emberről volt szó.

Az ítélet súlyosságát szerintünk nem az okozott anyagi kár nagysága magyarázza, hanem egyfelől Jenei „osztályhelyzete”: az ítélet indokolásában kiemelték, hogy súlyosbító

²⁰ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 21. o.

²¹ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 87. o.

²² ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 60–61. o.

körülményként vették figyelembe azt, hogy „cselekményét a volt népelnyomó osztályhelyzete motiválta”²³ – vagyis az, hogy 1945 előtt csendőr volt. Másfelől – még ha nyíltan nem is utaltak rá –, az is súlyosbító körülménynek számíthatott, ami a „vamzer” jelentéséből kiderül: Jenei Károly személyében egy „megátalkodott”, a kommunista rendszerrel megbékélni nem tudó, még a forradalom leverése után is közeli rendszerváltozásban reménykedő volt csendőrt kellett elítélni – részben példastatuálás céljából.

Juhász László őrmester

Juhász László 1912-ben született a Békés vármegyei Gyomán. Nyolc testvére volt, az apja 1945 előtt rendőr főtörzsőrmester. Ő hat elemit, és egy három éves asztalos ipariskolát végzett. 1929 és 1931 között gyomai asztalosmestereknél, majd 1933-ig egy budapesti asztalosnál dolgozott segédként, olykor a szüleinél besegített a gazdálkodásban. 1934-től 1936-ig a katonai szolgálatát töltötte. Az irataiból nem derül ki, hogy mikor jelentkezett a csendőrséghez. Annyi bizonyos, hogy 1939. február 1-től 1940. január 1-ig a salgótarjáni tanosztályon próbacsendőr tizedesként szolgált (elvégezte a tisztes iskolát és a járőrtársi iskolát), majd 1942 februárjáig a Fejér megyei Kincsesbánya-Homokon, utána a hajasdi őrön volt járőrtárs-próbacsendőr tizedes, később szakaszvezető. 1942. február 1-től 1945. január 15-ig Kassán volt irodai szolgálatra beosztva, mint csendőr őrmester. 1945. május 10-én esett szovjet fogságba Dél-Csehországban, Kraszetinnél. A kérdőív aljára egy olvashatatlan nevű hadnagy odaírta: „*pol. megbízhatatlan. Javaslat: internálni*”.²⁴ (December 15-én valóban leinternálták.) Ugyanez a hadnagy még aznap gyanúsítottként hallgatta ki, ekkor jórészt megismételte azt, amit a kérdőívbe is beleírt: „*Előadom, hogy 1939. febr. 1. önként bevonultam cső. próba Salgótarján-i gyalog tan. o. hoz. [...] Harci bevetésen nem voltam, innen visszavonulva Csehszlovákiába mentem és it 1945 máj 10-én Kraszetin faluban szovjet fogságba estem.*”²⁵

A szovjet hadifogságból ő 1950-ben szabadult. (A csendőrök egy része már 1947-48-ban hazajöhetett.) Első kihallgatásakor, 1950. március 6-án aláírtak vele egy nyilatkozat: „*Alulírott Juhász László volt hadifogoly Magyarországra való hazaérkezésem után megfogadom, hogy a Magyar Népköztársaság, a magyar nép érdekeit állandóan szem előtt tartom. A Magyar Népköztársaság Alkotmányában foglaltakat és a törvényeket megtartom. Minden képességgemmel kiveszem részem a közösség érdekében folyó termelő munkából. Állam- és társadalomellenes tevékenységet nem kezdeményezek és abban részt nem veszek.*”²⁶ (Ugyanilyen tartalmú szöveget írtak alá az összes többi volt szovjet hadifogoly csendőrről is.)

1951. január 30-án a gyomai rendőrőrsön Deli Mihály őrmester környezettanulmányt készített róla. Ebben azt írta, hogy szegény, sokgyermekes családba született, a katonai szolgálat letelte után jelentkezett a csendőrséghez. 1945 tavaszán került Vasvár mellett szovjet fogságba. (Ezt a téves információt valamelyik rosszul tájékozott informátor adhatta.) „*A Szovjetunióból az utóbbi években minden hónapban írt haza szüleinek és feleségének levelet, amiben több esetben írta, hogy teljesen átváltozott és egész más ember, mint a múltban volt. Felesége volt nyugalmazott rendőr hadnagy leánya, aki jelenleg Gyoma, Szabadság u. 15. sz. alatt, özv. Juhász Lászlónéval együtt lakik. Felesége az MNDSZ tagja és alkalmi munkával foglalkozik, és*

²³ ÁBTL, 3.1.9. V-147087, 92. o.

²⁴ ÁBTL, 3.1.9. V-4513, 2–5. o.

²⁵ ÁBTL, 3.1.9. V-4513, 10–12. o.

²⁶ ÁBTL, 3.1.9. V-4513, 13. o.

abból tartja el az egy gyermekét. Így politikai szempontból valamint magatartásáról kifogás nem emelhető.” (Érdekes módon Juhászné egyik öccse az ÁVH-nál volt szakaszvezető.) „A nyomozás során semmi olyan tényezőt nem bírtam megállapítani, amely a nevezett múltbeli magatartását felfedné.” (Ez érthető, hiszen Juhász korábban nem Gyomán szolgált.) Amíg Gyomán élt, nem politizált, „nem volt iszákos, sem kártyás. Amióta megnősült, rendes családi életet él. Rossz vagy káros szenvedélyei nem voltak észleltek. Nevezett ellen bünvádi eljárás indítva nem volt.”²⁷

A volt szovjet hadifogoly csendőr nem maradt sokáig a kistarcsai internálótáborban. Kihallgatása után, február 27-én Juhász László államvédelmi ezredes, főosztályvezető azt jelentette, hogy az ügyét kivizsgálták, és ennek eredményeképpen aznap szabadon bocsátották, de rendőri felügyelet alá helyezték.²⁸

Sajnos további életéről csak csekély információk állnak a kutató rendelkezésére, ugyanis vizsgálati dossziéja csupán húszoldalnyi terjedelmű, (ugyanaz a probléma a többi volt szovjet hadifogoly csendőr esetében is), az operatív dossziéja sem több 12 oldalnál. Az utóbbiban található egy „Erdélyi” fedőnevű ügynök jelentésének rá vonatkozó kivonata, ebből nyilvánvaló, hogy egy időben figyeltették.

1964. június 11-én a BM Heves Megyei Rendőrfőkapitányság III/III alosztályán, Egerben Balogh László százados, operatív beosztott azt javasolta, hogy az akkor már Eger-Nagyköporoson lakó volt csendőrt hagyják meg az alapnyilvántartásban. Ezt azzal indokolta, hogy „az ellenőrzések során megállapítottuk, hogy nevezett az ellenforradalom ideje alatt nem ténykedett. Jelenleg a fenti üzemben [a felnemeti fűrészüzemben] dolgozik, munkája és magatartása ellen kifogás nem merült fel. Ellenséges tevékenység elkövetéséről nincsen tudomásunk.”²⁹ Ezzel egyetértett Bujdosó Sándor rendőr százados, alosztályvezető, és jóváhagyta Nagy Sándor alezredes, a bizottság elnöke.

Későbbi sorsáról az állambiztonsági iratokból semmi sem tudható meg, annyi azonban bizonyos, hogy még a hetvenes években is számon tartották, mert 1973. március 6-án kiállítottak róla egy lakcím figyelőlapot.

Juhász László nézetünk szerint még a szerencsésebb volt csendőrök közé tartozott. Igaz ugyan, hogy szovjet hadifogságba esett, ahonnan csupán öt évvel később szabadult, de legalább elmondhatta, hogy túlélte a szörnyű körülményeket. (Becslések szerint a magyar hadifoglyok mintegy ötöde örökre ott maradt a Szovjetunióban.) Azért is szerencsés volt, mert csak két hónapig volt internálva. Az „ellenforradalomban” sem vett részt, mégis arra érdemesítette az állambiztonság, hogy hosszú ideig szemmel tartsa – nyilvánvalóan a csendőr múltja miatt.

Szilágyi Imre törzsőrmester

Szilágyi Imre 1910-ben született a Pest vármegyei Nagykátán. Két éves volt, amikor szülei Gyomára költöztek, ott édesapjának hentes és mészáros üzlete lett. Csak négy elemít

²⁷ ÁBTL, 3.1.9. V-4513, 9. o.

²⁸ Nem tekinthető rendkívüli esetnek, hogy Juhász László rövid idő elteltével kiszabadulhatott az internálótáborból. Hasonlóképpen úszta meg például Kocsis György (V-4746) vagy Koczka Imre (V-4739).

²⁹ ÁBTL, Juhász László operatív dossziéja, 3.1.5. O-15258/24, 6. o.

végzett. Tizennégy éves korában fölment Budapestre, és ott egy cipésmesternél lett tanonc. Amikor fölszabadult, ugyanott segédként dolgozott tovább, egészen 1931-ig. Közben tagja lett az MSZDP ifjúmunkás csoportjának. 1931-ben családi okok miatt hazament Gyomára, és kitanulta a hentes mesterséget is. (A róla készített környezettanulmány szerint 1930 és 1933 között gépkocsivezetőként dolgozott.) 1933 és 1935 között letöltötte a katonai szolgálatát. A leszerelése után visszament Gyomára, de – mint kézzel írt „életleírás”-ában³⁰ olvasható – 1935 áprilisában jelentkezett csendőrnek. Fölvették, és hamarosan Makóra vezényelték az egy éves próbacsendőri iskolába. Annak elvégzése után a tótkomlói őrsön teljesített szolgálatot egészen 1939-ig, mint beosztott járőr. A „területgyarapodás” után, 1939-ben a Bereg megyei Nagylucskára vezényelték. 1941-ben áthelyezték a közlekedési alakulathoz. (Az eddig megismert iratokból nem derül ki, hogy mikor kapta a törzsőrmesteri rangot.) Előbb a szolnoki, majd a balassagyarmati közlekedési őrsön szolgált. 1945-ben az alakulatóval nyugatra távozott, Bajorországban esett amerikai hadifogságba. (Az „Eperjes” fedőnevű gyomai informátor tudomása szerint a fogságban egy amerikai tisztnek lett a sofőrje, és „Olaszországtól Dániáig nagy területet bejártak.”³¹)

Valamikor 1946 tavaszán ért haza a nyugati hadifogságból Gyomára. Egy 1946. április 1-i véghatározattal – mint minden „nyugatos” csendőrt –, őt is internálták, a gyulai internálótáborba került. Április 19-én, a belügyminiszternek címzett beadványában azt kérte, hogy helyezték szabadon, mert ő csak parancsra, zárt kötelékben hagyta el az országot. Mellékelt kérvényéhez több dokumentumot. 1945. december 10-én Ács József, a Sopron vármegyei Egyeden élő földműves adott egy igazolást, mely szerint a lakásába beszállásoltatott Szilágyit úgy ismerte meg, mint aki „*felfogásában a nyilas politikai párttal nem egyezett, sőt, azoknak a tevékenységét ellenezte*”, a zsidó munkaszolgálatosokat segítette.³² Másnap, 11-én Sziklay András budapesti volt házparancsnok a kérésére adott számára egy nyilatkozatot, miszerint ő 1944 novemberében egy „ellenállási mozgalmat” kezdett szervezni (erről a szakirodalomban nem találtam semmiféle adatot), és Szilágyi adott neki egy gyalogsági puskát és két kézigránátot. December 20-án a balassagyarmati polgármesteri hivatal adott ki egy igazolást, hogy amíg a városban szolgált, „*demokratikus gondolkodású egyén*”-nek ismerték, aki nem vett részt a zsidók deportálásában, és „*a munkás embereket szolgálólag nem üldözte*”. A nyilatkozatot aláírta dr. Kiss Endre városi tanácsos, illetve a polgármester, támogatták az igazolását.³³ 1946. január 27-én pedig Egyed előljárósága kiadott számára egy erkölcsi bizonyítványt, másnap pedig az összes helyi párt, valamint a nemzeti bizottság egy-egy nyilatkozatot, mely szerint 1944. október 3-tól 1945. március 25-ig tartózkodott a községben a közlekedési csendőr csapat parancsnokságával. „*Nép ellenes cselekményeket nem követett el, sőt, a kis embereket ott ahol tudta, támogatta. A jelenlegi rendszernek megfelelő demokratikus gondolkodású egyén, mert igen ellenezte Szálasi vállalkozását a németek mellett.*” Azt is kihangsúlyozták, hogy „*a szegény embereket igen pártolta és azokat segítette nácinevet ellenes tanácsokkal.*” (Ezt erősíti meg egy 1958-as környezettanulmány megállapítása: „*míg csendőr volt, baloldali elemekkel szimpatizált*”).³⁴ A nyilatkozat végén leszögezik: „*a zsidók összeszedésében, kísérésében vagy őrzésében nem vett részt.*”³⁵ Az „Eperjes” fn. informátor is azt közölte Rusznák Mihály rendőr főhadnaggyal, hogy „*állítólag, mint volt csendőrnek a zsidók mentése körül is voltak némi érdemei*”, ezért állítása szerint „*az igazoltatást is könnyedén megúsza aránylag, csendőraltiszti léte...*”³⁶

³⁰ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 9. o.

³¹ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 25. o.

³² ÁBTL, Szilágyi Imre vizsgálati dossziéja, 3.1.9. V-59384, 10. o.

³³ ÁBTL, 3.1.9. V-59384, 3. o.

³⁴ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 23. o.

³⁵ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 2–7. o.

³⁶ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 25. o.

1946. május 23-án megismételte a kérését, ebben azt is közölte, hogy mielőtt a csendőrség kötelékébe lépett volna, az SZDP tagja volt, 1941-től pedig csak közlekedési csendőrként tevékenykedett. Az 1945. december 12-én, „A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazoló bizottság”-nak benyújtott igazolási okmányai szerint ő egy ideig a GESTAPO fogja volt, ezen kívül részt vett a híres színész, Jávor Pál és társai kiszabadításában. Több deportált szökését elősegítette, amit okmányokkal tud igazolni.³⁷ Ennek ellenére a bizottság Szi/111/1945. sz. határozatával – az 1690/1945. ME rendeletre hivatkozva – 1947. június 12-én „nem igazolt”-nak jelentette ki.³⁸

Egy körözési levél szerint 1946. február 25-én megszökött a csepeli internálótáborból, de március 7-én a gyomai lakásán elfogták. A jelentésben azt írta Kun Zsigmond r. alhadnagy, hogy Szilágyi azt közölte vele, ő eltávoztatást kapott a táborból...³⁹ Egy irat szerint visszakísértették a csepeli táborba, de május elején már Gyulán tartották fogva. 1946. október 8-án szűnt meg az internálása, ezt követően rendőrhatalósági felügyelet (közkeletű rövidítéssel: ref.) alatt állt, ennek az ideje nem derül ki az iratokból.

Szilágyi Imre a szabadulása után földművelésből élt, majd a Körösvidéki Öntözővállalatnál lett gépkezelő. Már fiatal korában kitűnt a birkózó tehetségével, több versenyt megnyert. (Az 1958-as környezettanulmánya szerint vagy 20-25 kitüntetés volt.) Amint hazatért Gyomára, tovább sportolt, majd 1947-ben a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége (DÉFOSZ) budapesti központjában ő lett a birkózó szakosztály vezetője. (Ez azért különös, mert a DÉFOSZ kimondottan kommunista „tömegszervezet” volt.) 1949-ben lehelyezték Békéscsabára, és a megye sportszakosztályait felügyelte, különös tekintettel a birkózókra. Gyoma község neki köszönhette, hogy föllendült ez a sportág, ő volt a helyi szakosztály edzője. (Ne feledjük, a birkózó sportág országszerte ezekben az években lendül fel: 1951-ben, 59 szakosztályban már 3400 igazolt versenyzőt tartottak nyilván.⁴⁰)

Úgy tűnt, hogy a volt csendőr beilleszkedett a „népi demokráciába”. Csakhogy közbejött az 1956-os forradalom. Mint a BM Békés Megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztálya által 1957-ben „Monográfia” nevet viselő összegző értékelésnek Gyomáról szóló fejezetében olvasható, közvetlenül a forradalom kitörése előtt 359 személy volt nyilvántartásba véve, közöttük 30 helyben élő volt csendőr (őket az „*ellenséges kontingens*” részének tartották),⁴¹ így Szilágyi Imre is.

Gyomán az „ellenforradalom” 1956. október 28-án tört ki. Ezen a napon alakult meg a nemzeti bizottság, és a nemzetőrség is, „*ahová elsőként volt kulákok és csendőrök léptek be*” – írták Szarvas járás „monográfiájában”.⁴² Közöttük volt Szilágyi is. Néhány napos tevékenysége kimerült a járőrözésben, egyes objektumok őrzésében, „*kirívó ellenforradalmi cselekmény*” nem fűződik a nevéhez.

A forradalom leverése utáni megtorlás során a nagyközségben 50 személyt tartóztattak le, közülük 27-et internáltak, 16-ot rendőrhatalósági felügyelet alá helyeztek,⁴³ köztük őt is. 1957. március 9-én a gyomai Mihalik György főhadnagy a rendőrőrsön őt is kihallgatta, de ekkor még csak arra volt kíváncsi, hogy kinél lehet fegyver, és van-e tudomása március 15-

³⁷ ÁBTL, 3.1.9. V-59384, 11-12. o.

³⁸ Nem csak Szilágyi Imre járt így. Balogh István főtörzsőrmester igazolásakor az ónodiak egyhangúlag tanúsították emberséges magatartását, a baloldali gondolkodású emberek életének megvédését a német és a nyilas katonáktól. Ennek ellenére „nem igazolt” határozatot kapott. (ÁBTL, 3.1.9. V-5808.)

³⁹ ÁBTL, 3.1.9. V-59384, 15. o.

⁴⁰ https://sportszertar.wordpress.com/birkozas_tortenet/ (Letöltve 2017. szeptember 30-án.)

⁴¹ ÁBTL, 3.1.5. O-14977, 216. o.

⁴² ÁBTL, 3.1.5. O-14977, 220. o.

⁴³ ÁBTL, 3.1.5. O-14977, 221. o.

vel kapcsolatban bármiféle szervezkedésről, tüntetésről? Nem volt. Felsorolt néhány személyt, akiről úgy tudta, hogy kiszökött nyugatra („disszidált”), majd közölte, hogy egy budapesti nehéz atlétikai előadóval tart csak rendszeres (hivatalos) kapcsolatot.

Május 16-án a Békés Megyei Rendőrfőkapitányság 803/1/1957.II. sz. határozatával Hidas Mihály alezredes, megyei rendőrfőkapitány, rendőrhatósági felügyelet alá helyezte (mert „*aktív ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki, s magatartása a közrend és közbiztonság szempontjából jelenleg is kifogás alá esik*”), ezért minden vasárnap 8 órakor jelentkeznie kellett, Gyoma területét előzetes engedély nélkül nem hagyhatta el, és nem látogathatta az „*italkimérő helyiségeket, gyűléseket, összejöveteleket és egyéb nyilvános helyeket*”.⁴⁴

A ref. még egy év múlva is fönnállt, legalább is ez derül ki Újházi Mihály rendőr hadnagy 1958. április 16-i környezettanulmányából. Ez egyébként meglehetősen tárgyilagosnak tűnik, nem úgy, mint az egy nappal később elkészült „jellemzés”. Varga József gyomai főhadnagy ebben például azt írta róla, hogy „*nevezett a horti rendszerben csendőr volt, és gyomán is telyesített szolgálatot, a gyomai dolgozók úgy ismerik, mint a dolgozó nép ádáz ellenségét, ezt meg is mutatta az 1956. évi ellenforradalom alatt. Az akori nemzetőrség parancsnokánál úgy jelentkezett önként szolgálat tételre, mint a többi fasiszta érzelmű volt osztályidegenek, csendőrök.*”⁴⁵ Aznap, tehát április 17-én készült róla még egy „jellemzés”. Tandi Ferenc, a II. sz. Vízgépészeti Vállalat párttitkára azt írta róla, hogy mint a gyomai birkózó szakosztály edzője, több esetben kapott „időtámogatást” a munkahelyén, de ezt „*egyre inkább saját előnyére igyekezett kihasználni*”. Ráadásul a munkatársaihoz való viszonya is „*lassú csökkenést mutatott... [...] Politikai megnyilvánulásai szinte tüntetően sohasem voltak. [...] Alázatos, behízelt modora arról tanúskodik, hogy a munkásság önérzetes, harcosszellemeinek semmi nyomát nem lehet nála fellelni és így a munkáshatalom támogatására teljesen alkalmatlan, az előbbit nem is lehet róla fel sem tételni.*”⁴⁶ (Hasonlóan rosszindulatú volt „Iványi” is, egy ismeretlen időpontban adott jelentésében: ő „*törtető embernek*” ismerte...⁴⁷)

Az nem derül ki a megmaradt állambiztonsági iratokból, hogy mely időtől kezdve figyeltették hálózati személyen (ügynökön) keresztül, annyi bizonyos, hogy a dossziéjában található egy 1958. április 28-i jelentés, melyet az „Eperjes” fedőnevű informátor adott róla a „tartó tisztjének”, Rusznák Imrének, a Békés Megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Főosztálya főhadnagyának. A spicli egyebek mellett azt jelentette, hogy „*Az ellenforradalom idején a község életében nem játszott kimagasló szerepet.*” Más egyebet nem is igen tudott jelenteni, mint azt, hogy „*meglehetősen visszahúzódo életet él*”, és hogy jelenleg is a birkózás körül ténykedik. Figyelemre méltó, hogy az operatív tiszt a jelentés végén megjegyezte, hogy a jelentés egy példányát megküldik Gyomára, mert „*nevezett beszerzésével foglalkoznak*”.⁴⁸ Annak egyelőre semmi nyomát nem találtam, hogy a beszerzés valóban megtörtént.

Az 1956-os „megingása” ellenére nyilvánvaló, hogy a volt csendőr teljesen beilleszkedett a Kádár-rendszerbe. Távol tartotta magát a politikától, és kizárólag a birkózósporthoz, a helyi sportkör vezetéséhez kötötte le minden szabadidejét. 1959 szeptemberében Megyeri Sándor községi párttitkár egy feljegyzésében úgy vélte: „*Társadalmi rendszerünknek*

⁴⁴ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 20–21. o.

⁴⁵ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 23–24. o.

⁴⁶ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 26. o.

⁴⁷ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 22. o.

⁴⁸ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 25. o.

nem kimondottan ellensége."⁴⁹ Ez egy volt csendőr esetében már komoly elismerésnek számít.

A BM Békés Megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztályán Balogh László főhadnagy 1960. február 15-i jelentésében azt írta róla, hogy bár „*az ellenforradalom alatt akrocitásokban [sic!] ellenséges cselekményekben nem vett részt, azonban szimpatizált az ellenforradalmi lázadással. Résztvett több ellenforradalmi felvonuláson és gyűlésen.*” Erre hivatkozva szükségesnek tartotta az „*operatív ellenőrzés alatt tartását*”.⁵⁰ Figyeltetését „Újfaludi” (olykor „Újfaludi Sándor”-ként említik) és „Kerekes” fedőnevű informátorokon keresztül szándékozta megvalósítani. A két spiclitől F. Kiss dossziéjában nem találhatóak jelentések, ám az egyáltalán nem zárható ki, hogy több is született vele kapcsolatban ezekben az években. („Újfaludi” 1957 márciusában még „csak” fogdaügynök volt, majd informátorrá „avanzsált”. Egy 1963-as feljegyzés szerint azonban már „*hálózatból kizárt informátor*” volt, de megmaradt társadalmi kapcsolatnak.)⁵¹

Bár a „rendszer-konform” magatartása miatt teljesen fölösleges volt az operatív ellenőrzése (titkosszolgálati eszközökkel történő figyeltetése), csendőr múltja miatt a kádári állambiztonság továbbra is éberrel figyelte. Például 1961. augusztus 26-án Cservenák György gyomai főtörzsőrmester, II. sz. körzeti megbízott azt írta róla, hogy a mezőtúri Vízgépészeti Vállalatnál dolgozik, mint géplakatos, csak hetenként tud hazajárni a családjához, ezért politikai tevékenységéről nem tud beszámolni. „*Nem iszákos, szórakozni nemszokot eljáráni, baráti kapcsolatai kiépítve nincsenek*” – írta – „*a lakására olyan személyek nemjárnak, akik ellenséges tevékenységet fejtenének ki*”.⁵²

Szilágyi Imre operatív dossziéjában az utolsó dokumentum 1965. május 25-i keltezésű. Aznap Újházi Mihály r. hadnagy jelentésében megállapította, hogy ő két éve az endrődi Cipész Ktsz.-nél dolgozik. Az informátorok (a gyomai Vincze József és az endrődi Németh Gyula, a kátéesz párttitkárhelyettese) azt mondták, hogy „*munkáját becsületesen szorgalmasan végzi. Politikai kérdésekkel nem foglalkozik.*”⁵³ Ennek ellenére nem zárták le a dossziéját, hanem meghagyták alapnyilvántartásban.

Szilágyi Imre sorsa atipikusnak tekinthető. Az eddig megismert operatív és vizsgálati dossziékban található (olykor csak nagyon töredékes!) információkból az látszik, hogy a volt csendőrök nagy részét 1945. után különféle retorziók érték, egyeseket folyamatosan zaklattak, államvédelmi, állambiztonsági megfigyelés alatt álltak évtizedeken keresztül. Szilágyi azonban bizonyos szempontból különleges helyzetben volt. Az 1950-es években (is) a versenysport kiemelt támogatásban részesült a kommunista hatalom részéről, ez biztosított egyfajta védettséget számára. Úgy tűnik, a sportszakembernek még a csendőr múltját is elnézték.

⁴⁹ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 16. o.

⁵⁰ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 28. o.

⁵¹ ÁBTL, 3.1.5. O-14977/28, 68. o.

⁵² ÁBTL, 3.1.5. O-14977/85, 27. o.

⁵³ ÁBTL, 3.1.9. V-59384, 24. o.

Csendőrök a népbíróság előtt

A népbíróságok ismertetőjét I. Vincze Gábor könyvében

*Bányi István törzsőrmester, őrsparancsnok*⁵⁴

Bányi István 1906-ban született a Borsod vármegyei Felsőábrányban, földműves családban. Mint a csendőrök nagy többsége, ő is csak hat elemit végzett el. A csendőrség kötelékébe 1925. november 1-ével lépett be. 1925. november 1-étől a gyulai próbacsendőr iskolán tanult. 1927. július 1-től 1929. május 31-ig az abodi csendőrőrsön szolgált. 1929. június 1-től 1930. június 30-ig a ceglédi lovascsendőr iskolán tanult. 1930. július 1-től 1932. szeptember 15-ig a poroszlói, 1933. június 30-ig a pélyi, majd 1935. április 3-ig a jászapáti őrsön szolgált. Ezt követően három hónapig a püspökladányi őrsön volt, ahonnan 1935. szeptember 1-vel elvezényelték a szombathelyi őrsparancsnok-képző iskolára. 1936. június 16-tól 1938. április 14-ig a biharnagybajomi, utána 1940. augusztus 31-ig a hajdúszoboszlói őrs parancsnoka volt. 1940. szeptember 1-től 1941. május 31-ig Komádin, majd 1952. május 31-ig Vésztőn volt őrsparancsnok. Onnan vezényelték el 1942. július 1-vel Újkígyósra, ott volt őrsparancsnok 1944. október 6-ig, mielőtt a szovjet csapatok be nem vonultak. Akkor felsőbb parancsra a legénységgel bevonult a szolnoki osztályparancsnokságra, onnan Budapestre került, majd Székesfehérváron nyert beosztást irodai munkára, 1944. november 24-én. Onnan vonult el Győrön keresztül Linz környékére, ahol 1945. május közepén amerikai hadifogságba esett. Július 12-én jó néhány bajtársával megszökött, és hazatért.⁵⁵ Érdekes módon őt nem internálták, mint a többi „nyugatos” csendőrt, talán azért, mert haza tudott szökni. 1945 júniusában felesége szülőfalujában, a Miskolchoz közeli Emődön telepedett le, és földműveléssel foglalkozott. (Az őt elfogni próbáló újkígyósi kommunisták úgy tudták, hogy Emődön az MKP helyi titkára lett, de ő ezt tagadta a kihallgatása során.)

1945. július 18-án feleségével fölkereste egy újkígyósi ismerősüket, egy tanyai gazdát (valószínűleg a menekülés során nála maradt ingóságukat szerették volna elvinni). A faluban nyomban elterjedt annak híre, hogy a volt csendőrparancsnok visszatért. Ekkor őt helyi kommunista elhatározta, hogy elfogják. Amint azonban kiértek a kérdéses tanyára, a szemfüles Bányi megszökött előlük, és valószínűleg sürgősen visszautazott Emödre. (Különös módon az 1917. január 18-i tárgyalásán tagadta, hogy leutazott Újkígyósra, ám ez egészen bizonyos, mert a felesége még 1945. július 22-én panaszbejelentéssel élt az újkígyósi

⁵⁴ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. A zárójelentés szerint az aktát 70 számozott oldallal 1953. április 30-án zárta le Békéscsabán Harmados Ilona áv. írnok.

⁵⁵ ÁBTL, Bányi István vizsgálati dossziéja, V-60221, 7. o. (A Mezőcsáti Járási Rendőrkapitányság Politikai Rendészeti Osztályán fölvelt jegyzőkönyv.)

„rendőrbiztosságon” az elfogási kísérlet miatt, és azért, mert tőle a kommunisták elkobozták a csomagját.)

Nem elég, hogy az öt „csendőrvadász” újkígyósi kommunista felsült, de Bányiné feljelentése miatt még ellenük indult eljárás „személyes szabadság megsértése és zsarolás” miatt a gyulai megyei bíróságon! Az nem derül ki, hogy az ügyet miként zárták le, annyi bizonyos, hogy december 18-án három újkígyósi kommunistától a párthelyiségben (!) tanúvallomást vett föl egy helybeli rendőr alhadnagy. Boris János azzal vádolta meg Bányit, hogy több alkalommal „*piszkos kommunistának*”⁵⁶ nevezte őt, és a front közeledtekor a falu elhagyására akarta kényszeríteni. Vecsernyés Ferenc szerint „*hű [kiszolgálója?] volt a feudális rabló imperialista rendszernek, s túlzó magatartásával a munkásnéppel szemben a legdurvábban bánt és cselekedett.*”⁵⁷ (Érdekes, hogy ezt a két személyt nem hallgatták ki a tárgyalás során.) A harmadik tanú szerint a szovjetek bejövetele előtti napokban erőszakkal elhurcoltatta hazulról.

Ezt követően háromnegyed évig nem történt semmi sem. Legközelebb csak 1946 őszén folytatódott a tanúkihallgatások, de most már a Gyulai Rendőrfőkapitányság Politikai Rendészeti Osztályán (PRO). A szeptember 25. és 28. között kihallgatott 17 tanú az alábbiakkal vádolta meg Bányit: 1.) a főszolgabíró utasítására 1943 őszén több helyi napszámost, akik (az alacsony fizetés miatt) vonakodtak elmenni a Wenckheim-uradalom földjére dolgozni, csendőrökkel kísértetett ki; 2.) durván bánt velük, szidalmazta (pl. „*disznó kommunista társaságot*”⁵⁸ emlegetett) vagy bántalmazta őket; 3.) egyeseket – állítólag – internálással fenyegetett meg; 4.) 1944. október 1-én – Dancsfalvy Dénes honvéd ezredes által kiadott parancsra hivatkozva – arra kényszerítette a levontakat, valamint a helyben maradt, katonakorú férfiakat, hogy hagyják el a falut, és vonuljanak Tiszavárkonyba, ahol majd „erődítési” munkálatokat kell végezniük; (az ezredes – miként az Ujváry Lajos öcsödi levonteparancsnok aktájából kiderül –, ugyanezt a parancsot adta ki a Szarvas járásban élő levontéknek is, feltehetően ez az egész vármegyére érvényes parancs volt); 5.) brutálisan bánt két helybeli, deportálás előtt álló zsidó személlyel. Az egyik kihallgatott tanú, Szabó Kálmán, aki 1943–44-ben beosztott altisztje volt, azt is vallotta, hogy egy alkalommal benyitott az irodájába, ahol rajtakapta, hogy „*egy nővel erőszakoskodik*”.⁵⁹ A nyilvánvaló elfogultsága miatt az ítélet meghozatalakor az ő tanúvallomását egyáltalán nem vették figyelembe.)

Az eljárást csak a következő év elején indították meg ellene. 1947. január 12-én tartóztatták le Emődön, majd Gyulára szállították. (Annak nincs nyoma, hogy valamelyik rendőrségen gyanúsítottként kihallgatták volna.) A népügyészségen 18-án és 20-án hallgatta ki dr. Sárkány György vezető népügyész. Ekkor tagadott minden ellene fölhozott gyanúsítást, (azt is, hogy bántalmazta az öt letartóztató rendőrbiztost). A népügyész még 18-án elrendelte az előzetes letartóztatását.

Január 29-én dr. Sárkány György megküldte az addig keletkezett iratokat és a vádiratot a népbíróságnak. A 860/1946/5.n.ü. sz. vádiratban az 1945:VII. tc.-kel törvényerőre emelt 81/1945. ME. sz. rendelet 15. §. 2., 3. és 6.⁶⁰ pontjába ütköző „népellenes bűntett”

⁵⁶ ÁBTL, V-60221, 5. o. (Érdekes, hogy ugyanaznap még egy jegyzőkönyvet vettek föl, amely némileg, stilisztailag eltér az idézett szövegtől. MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 20.)

⁵⁷ ÁBTL, V-60221, 3. o. (Vecsernyés esetében is két jegyzőkönyv készült, ezeknek a szövege némileg különbözik egymástól MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 10. o.)

⁵⁸ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 18. o.

⁵⁹ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 22. o.

⁶⁰ Népellenes bűntettben bűnös: „2. aki az 1939. évi szeptember hó 1. napját követő időben közhivatali ténykedése során a nép egyes rétegei ellen irányuló törvények és rendeletek végrehajtásában a számára előírt ténykedést túlhaladva, olyan tevékenységet fejtett ki, amely a személyes szabadságot vagy a testi épséget veszélyeztette vagy sértette, vagy egyes személyek vagyoni romlását elősegítette; 3. az a joghatósággal bíró

elkövetésével vádolta meg, mert – az indokolás szerint – mint őrparancsnok „következetesen népellenes hivatali működést fejtett ki”, a zsidóellenes jogszabályokat „a számára előírt ténykedést túlhaladva” tartotta be, ezen fölül pedig „a fasiszta uralmi rendszer hatalmi eszközeinek a maga céljaira való felhasználásával” vagyon elleni bűncselekményeket is elkövetett. Ezen kívül „a baloldaliakat következetesen üldözte”.⁶¹

Bűnügyének tárgyalása 1947. április 30-án kezdődött meg a gyulai népbíróság a dr. Csaba Mihály vezette tanácsa előtt. A volt csendőr minden vádpontban ártatlannak vallotta magát, és részletesen megcáfolta az ellene fölhozott vádakat. Kihallgatását követően a főtárgyalást elnapolták, és két nap múlva folytatták tovább, a tanúk kihallgatásával, de (nyilván a nagyszámú tanú útiköltségének megtakarítása végett) már nem Gyulán, hanem Újkígyóson. A május 2-i főtárgyaláson a rendőrségen már korábban kihallgatott 17 tanú közül nyolc nem jelent meg. Az egyik tanú (Gyaraki Imre) annak ellenére „érdektelennek” mondta magát, hogy bevallotta, „haragszik a vádlottra”.⁶² A volt községi bíró (Bozó József) vallomásával gyakorlatilag alátámasztotta a vádlottnak a népügyészségen tett vallomását, de azért még megjegyezte: „a vádlott nem volt közkedvelt ember a községben”, és „szoknyavadász ember volt”.⁶³ (Az egyik tanú azt vallotta, hogy a feleségének is tett „szerelmi ajánlatot” – ám végül nem eskették meg.) A 32 kihallgatott tanú döntő többségének a vádlottal történt szembesítése eredménytelen volt. Szabó Kálmán, aki 1943–44-ben beosztott altisztje volt, és korábban a rendőrségen azzal is megvádolta, hogy egy nővel erőszakoskodott, most azt vallotta, hogy a törzsőrmestert az őrön „mindenki gyűlölte. Én is gyűlöltém a végtelenségig.”⁶⁴ (A tanácsvezetőnek figyelmeztetnie kellett a tanút, hogy ne sértegesse a vádlottat.) Szabó vallomása után Bányi azt mondta, hogy ő „bosszúból vall így”⁶⁵, mivel a szolgálatát hanyagul látta el, emiatt több alkalommal meg kellett büntesse. Figyelemre méltó, hogy a község jegyzője azt vallotta, ő sohasem hallott panaszt a vádlottra. Egy másik tanú úgy vallott, hogy a volt törzsőrmester „Katonás, szigorú, de jóindulatú ember volt. Rendes emberekkel általában jól bánt.”⁶⁶

A május 2-i tárgyalás végén a Csaba-tanács Bányi Istvánt bűnösnek találta a Nbr. 81/1945. ME. sz. rendelet 15. §-ának 2. és 3. pontjába ütköző „népellenes büntett” elkövetésében. Ezért elsőfokon főbüntetésként két és fél év börtönre ítélték, mellékbüntetésként pedig tíz évre felfüggesztették politikai jogainak a gyakorlását. (A büntetésből kitöltöttnek vettek három hónap és 19 napot.) A részletes indokolásból kitűnik, hogy – egy eset kivételével – kizárólag a vád egyértelműen elfogult tanúinak vallomásait vették figyelembe az ítélet meghozatalakor. (Egyedül a volt csendőr tanúvallomását mellőzték, mert megállapították, hogy „olyan ellenséges magatartást tanúsított a vádlottal szemben, hogy elfogulatlan vallomást várni nem lehet.”) Figyelemre méltó az a kitétel, miszerint „tényként állapította meg a népbíróság, hogy a vádlott a baloldali gondolkodású embereket figyelte...”⁶⁷ Úgy gondolom, joggal feltételezhető, hogy 1947-ben már leginkább ez számított a „fő bűnnek”.

közalkalmazott, aki következetesen népellenes, fasiszta-barát hivatali működést fejtett ki.” (A 81/1945. ME. számú alaprendeletet kiegészítő 1440/1945. sz. novella szerint a 15. §-t egyebek mellett ki kell egészíteni azzal is, hogy a 6. pont szerint háborús bűnös az is, „aki a fasiszta és a demokráciaellenes uralmi rendszer hatalmi eszközeinek saját céljaira való felhasználásával szemérem, vagyon vagy személyes szabadság elleni bűncselekményt követett el.”) <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8214> (Letöltve: 2017. augusztus 15.)

⁶¹ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 38–39.

⁶² MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 47. o.

⁶³ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 48. o.

⁶⁴ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 54. o.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 57. o.

⁶⁷ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 63. o. Fotómásolatban: ÁBTL V-60221, 33. o.

A népbügyész súlyosbításért föllebezett, ezért az iratok a népbíróság a népfőügyészségen keresztül megküldte a NOT-nak. 1947. október 11-én a NOT dr. Szabó Zoltán vezette tanácsa másodfokon másfél évre enyhítette a büntetését, amiből nyolc hónap 25 napot kitöltöttnek vett, a mellékbüntetést helyben hagyták. Az indokolás szerint az Országos Tanács enyhítő körülményként vette figyelembe azt is, hogy „*az elítélt nem saját kezdeményezésére és irányítására követte el a cselekményeket, hanem mint a letűnt fasiszta rendszernek alárendelt végrehajtó közege, túlbuzgóságból lépte át a törvényes határokat...*”⁶⁸ (A kiemelés tőlünk – V. G. megj.)

Bányi István igazolványképe az ÁBTL dossziéjában.

Bányi István feltehetően 1948 tavaszán kitöltötte a büntetését. (Szabadulásának pontos időpontját még a vizsgálati dossziéjában sem említik meg.) Az Államvédelmi Hatóság természetesen nem veszítette el szem elől. 1955. március 21-én Kiss János áv. hadnagy a BM X. osztályán feljegyzést készített róla, melyben összefoglalta, miért ítélték két és fél évre. „Magatartását általában *a horthy fasizmus reakciós politikájának hű kiszolgálása, elvakultsága, a dolgozók gyűlölete jellemezte.*” – írta róla az ávós tiszt.⁶⁹ (A kiemelés tőlünk – V. G. megj.)

A volt csendőr törzsőrmestert az 1956-os forradalom leverése után felállított kádári állambiztonság is szemmel tartotta. Ezt igazolja, hogy 1960. január 18-án az emódi községi tanács VB igazolást adott ki róla (nyilván az állambiztonság kérésére), amelyből az derül ki, hogy akkor az 54 éves Bányi a Fővárosi Útépitő Vállalat kocsikísérőjeként dolgozott (ez az egyik legalacsonyabb fizetéssel járó beosztás volt), de egy éve betegállományban van. Végül közölték, hogy „*az ellenforradalom alatt nem tevékenykedett. Érzelmében azonban a régi rendszer híve.*”⁷⁰ Mint volt csendőrré, szükségét látta a Borsod Megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztálya, hogy ellenőrzési tervet dolgozzanak ki. Ez alapján kiderül, hogy a községi rendőrséggel, illetve az önkéntes rendőrökkel kívánták figyeltetni.

Későbbi sorsa az állambiztonsági irataiból sem derül ki, feltételezhető, hogy még hosszú ideig „F-dossziés” (megfigyeltett) személy volt.

*Béres Lajos őrmester*⁷¹

⁶⁸ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1262/1948. 68. o.

⁶⁹ ÁBTL, V-60221, 13. o.

⁷⁰ ÁBTL, V-60221, 13. o.

⁷¹ MNL CSML XXV. 8. fond, Béres Lajos népbírósági aktája: Nb. 734/1945. A tartalomjegyzék szerint 1964. május 4-én zárták le (valószínűleg Budapesten) 107 oldalszámmal. A borítólapon a vizsgálati dosszié száma ki van vágva, dossziéja nem található meg az ÁBTL-ben.

Béres Lajos 1912-ben született földműves családban, a Tolna vármegyei Nak községben. Népbíróági aktájából még az sem derül ki, hogy mikor jelentkezett a csendőrséghez, és arról sincsenek adatok, hogy Sándorfalva előtt milyen őrsökön szolgált.

Az ő „bűne” az volt, hogy egy csendőr bajtársa népbíróági tárgyalásán visszavonta a korábban a rendőrségen tett, terhelő vallomását. (Lásd Fodor Mihály összefoglalójában.) Kálváriája azzal kezdődött, hogy 1945. április 19-én a sándorfalvi rendőrőrsön tanúként kihallgatták Fodor Mihály ügyében. Ekkor – a jegyzőkönyv szerint – azt vallotta, hogy *„indulatos és túlságosan erőszakos, rámenős embernek ismertem. Úgy szolgálatban, mint szolgálaton kívül, kötelességét nem hivatásszerűen, hanem terrorral és erőszakkal végezte.”* Arról is volt tudomása, hogy a leventékkel szemben *„a legkeményebb, legdurvább módszereket alkalmazta, megpofozta őket.”*⁷² Az augusztus 21-i tárgyaláson azonban visszavonta a rendőrségi vallomását. Amikor a tanácsvezető szembesítette a korábbi vallomásával, arra hivatkozott, hogy *„a rendőrségi kitételek nem felelnek meg a valóságnak”*⁷³, a jegyzőkönyvbe ugyanis nem az került, mint amit ő valójában mondott. Ezt követően dr. Pártos Imre népügyész indítványozta a tanú őrizetbevételét, és átkísértetését a politikai rendőrségre, internálás végett, mert *„nevezett a rendőrségen tett vallomását minden alap nélkül visszavonta s ezáltal nevezett a népbíróóság munkáját szabotálja.”*⁷⁴

A tárgyaláson jelenlévő politikai nyomozó, Csikós Rudolf nyomban letartóztatta és előállította a Szegedi Rendőrfőkapitányság Politikai Rendészeti Osztályán. Az aznap írt jelentésének végén még megjegyezte, hogy Béres *„mint tábort csendőr működött”*.⁷⁵ (Erről semmiféle egyéb adat sem áll rendelkezésre.) Másnap Gesztesy Mihály⁷⁶ nyomozó gyanúsítottként hallgatta ki a PRO-n. Ekkor – a fölvetett jegyzőkönyv szerint – már azt mondta, hogy a rendőrségen fölvetett vallomása megegyezik a mostani véleményével, és azzal mentegetőzött, hogy a tárgyaláson a közbekiáltások és a népbírák keresztkérdései miatt összezavarodott, és nem tudta *„helyesen megvilágítani a kérdést”*.⁷⁷ (A népbíróági tárgyalásán azonban azt vallotta, hogy csak azért állította a fentieket, mert veréssel fenyegették meg!) Kihallgatása után dr. Drégely József⁷⁸, a politikai osztály helyettes vezetője elrendelte az azonnali őrizetbevételét, és a Béke utcai fogházba történő kísérését. Ezt azzal indokolta, hogy *„alaposan gyanúsítható népellenes bűncselekmények elkövetésével.”*⁷⁹ (Egyébként Fodor Mihály perében az egyik tanú azt vallotta Béressel kapcsolatban, hogy őt *„Sándorfalván 99%-ban pártolja mindenki.”*⁸⁰)

Szeptember 4-én átkísérték a népügyészségre, ahol dr. Márai Pál hallgatta ki. Ekkor azzal védekezett, hogy ő nem azért változtatta meg a vallomását a tárgyaláson, hogy volt bajtársa, Fodor Mihály *„a megérdemelt büntetés alól szabaduljon”*, hanem arról van szó, hogy amúgy is rossz idegállapotban volt, teljesen megzavarodott az óriási zajban, és emiatt

⁷² MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945. 8. o.

⁷³ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945. 24. o.

⁷⁴ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945. 27. o.

⁷⁵ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 734/1945. 62. o.

⁷⁶ Gesztesy Mihály (1909–?) a két világháború között asztalos segéd volt, 1933-ban illegális kommunista szervezkedés miatt két évre ítélték. A szovjet megszállást követő napokban tagja lett a szegedi „polgárőrség”-nek. 1946-ban már rendőr hadnagy volt, később több politikai ügy (például Falcione Kálmán és társai) nyomozója volt. Lásd Bálint László: *A kommunista párt öklei. Államvédelmi és állambiztonsági tisztek Szegeden és Csongrád megyében 1944–1990.* Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014. 86–88. o. Lásd még: ÁBTL, 2.8.1. BM Központi Fogyatéék 1647., Gesztesy Mihály személyi anyaga.

⁷⁷ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 734/1945. 5. o.

⁷⁸ Dr. Drégely József (1897–?) az ún. tanácsköztársaság idején a szegedi vörösőrség egyik parancsnoka volt, majd rendőrkapitány. A bukás után két év börtönre ítélték. 1946 elején lett a szegedi politikai rendőrség (PRO) vezetője. 1947-ben a hírhedt Janikovszky Béla váltotta a pozíciójában. Lásd Bálint, i. m. 67–68. o.

⁷⁹ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 734/1945. 51. o.

⁸⁰ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945. 23. o.

tette meg a „*valótlan tartalmú előadást*”⁸¹ (vagyis vallomást). Nem érezte bűnösnek magát, és kérte a szabadlábra helyezését. Meglepő módon ennek a kérésnek helyt adott a népügyész, és elrendelte az azonnali szabadon engedését. Ezt azzal indokolta, hogy a várható büntetés nagysága nem lesz nagy, és a terhelt szökésétől sem kell tartani. (Márai álláspontja azért meglepő, mert az esetek döntő részében a népügyészségek, illetve a népbíróságok akkor is előzetes letartóztatásban tartották a delikvenst, ha betegsége vagy kora miatt nyilvánvalóan nem kellett szökéstől tartani.)

Szeptember 5-én dr. Márai Pál megküldte a nyomozati iratokat és a vádiratot a népbíróságnak. A 3145/1945.nü. számú vádiratában Béres Lajost a Nbnov. 12. §. 6. pontjában⁸² meghatározott „népellenes büntett” elkövetésével vádolta meg. Az indokolás szerint azzal, hogy Fodor Mihály bűnügyének tárgyalásán megváltoztatta a korábbi, terhelő vallomását, a vádlottnak „*segítséget nyújtott arra nézve, hogy a népbírósági büntető eljárás sikerét meghiúsítsa*”,⁸³ mivel azonban erről korábban nem egyezett meg Fodorral, csak „bűnpártolást” követett el.

Október 1-én a népbíróság 24-re kitűzte a főtárgyalás időpontját, azonban 22-én dr. Bod Árpád sándorfalvi körorvos kiállított egy igazolást, mely szerint Béres a kezelése alatt áll, és ötheti gondos ápolásra szorul. Emiatt a 24-i tárgyalást elnapolták, az új időpont december 17. lett. Előtte négy nappal azonban a vádlott egy kérvényt küldött a népbíróságnak, melyben az influenzás és reumás megbetegedésére hivatkozva azt kérte, hogy az újabb tárgyalási napot a tél elmúltával tűzzék ki. Dr. Tóth László tanácsvezető bíró méltányolta a kérését. 1946. február 11-én újabb orvosi igazolás érkezett a népbírósághoz, dr. Bod Árpád ezúttal úgy látta, hogy még három hónapi kezelés szükséges ahhoz, hogy Béres fölépüljön. Ez már lehet, hogy gyanús lett a népügyészségnek, mert dr. Bite Ferenc megkereste a sándorfalvi rendőrkapitányságot, hogy bizalmasan nézzen utána, a vádlott valóban fekvőbeteg-e. Az 1946. február 13-i főtárgyalást a vádlott – igazolt – betegsége miatt ismét el kellett halasztani.

Március 13-án a népügyészség arról tájékoztatta a népbíróságot, hogy a vádlott fölépült. Három nappal később azonban Béres Lajos orvosa egy újabb igazolást állított ki, miszerint elrendelte, hogy betegsége miatt menjen – levegőváltás céljából – valamilyen hegyes vidékre. Az április 13-i főtárgyalást ismét – ezúttal már negyedszer – elnapolták. Végül háromnegyed évvel később, december 20-án csak megtartották Szegeden a főtárgyalást.

Ugyanaz a dr. Csaba Sándor volt a tanácsvezető bíró, mint Fodor Mihály ügyében. Béres Lajos, Fodor volt bajtársa nem érezte bűnösnek magát. Ezúttal azt vallotta, hogy az a tanúvallomása a helyes, amely Fodor tárgyalásán hangzott el. A rendőrségen nem azt jegyzőkönyvezték, amit ő vallott, ez ellen tiltakozott is, de azzal fenyegették meg, hogy majd ő is odakerül, ahová bajtársa. (A kihallgatása után emiatt panaszkodott is az egyik sándorfalvi lakosnak.) Amikor a tanácsvezető elébe tette az augusztus 22-i rendőrségi, és a szeptember 4-i ügyészségi vallomását, azt mondta, azért tartott ki a rendőrségi vallomása mellett, mert attól félt, hogy ha azt visszavonja, visszaviszik a sándorfalvi rendőrségre, és megkapja a korábban beígért verést. Dr. Hajnal István kirendelt védő kérte annak a sándorfalvi személynek a beidézését, akinek Béres panaszkodott a jegyzőkönyv helytelen fölvétele miatt, de ezt a népbíróság elutasította, mert „*az ügyet jelen állapotában is tisztázottnak és érdemben*

⁸¹ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 734/1945. 8. o.

⁸² 12. § „A 81/1945. M. E. számú rendelet 17. §-a hatályát veszti s helyébe a következő rendelkezések lépnek. [...] 6. aki a 11., 13., 15. §-ban vagy a jelen §-ban felsorolt cselekmények valamelyikére nézve - a Btk. 378. §-ának esetét kivéve - a Btk. 374. vagy 375. §-ában meghatározott bűnpártolást követ el.” <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8214> (Letöltve: 2017. augusztus 15.)

⁸³ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 734/1945. 22. o.

elbíráhatónak találja”.⁸⁴ (Ez az álláspont azért különös, mert éppen azt a személyt nem sikerült megtalálni, aki az ominózus 1945. április 19-i jegyzőkönyvet fölvette.)

Dr. Serényi György néppügyész a tárgyalás végén „példás büntetés kiszabását”, míg a kirendelt védő „csak” enyhe ítéletet kért – a vádlott azonban az ártatlanságának tudatában a fölmentését. Erről azonban szó sem lehetett, ugyanis – föltételezésünk szerint – a népbíróságnak példát kellett statuálnia, nehogy máskor előfordulhasson, hogy valaki a rendőrségi vallomását utóbb visszavonja. (Erre egyébként olykor más esetekben is akadt példa.)

Béres Lajost a Csaba-tanács 1946. december 20-án az Nb. 734/1945/1945. számú ítéletében „népellenes büntett” elkövetése miatt főbüntetésül fél év börtönbüntetésre, mellékbüntetésül három év politikai jogvesztésre ítélte. Az indokolásból kitetszik, hogy a tanács egyszerűen nem fogadta el azt a védekezését, hogy az augusztus 21-i Fodor-tárgyaláson tett vallomását azért vonta vissza másnap a politikai rendőrségen, mert veréssel fenyegették meg. Ráadásul azt sem fogadták el, hogy őt az augusztus 21-i tárgyaláson „*tettelesen is bántalmazták volna*”⁸⁵ (miközben a Fodor-aktában lévő jegyzőkönyv ezt rögzítette!), mert ha ez valóban megtörtént volna – hangzik az igen furcsa érvelés – akkor éppen hogy Fodor Mihály ellen vallott volna. A terjedelmes, és igen cinikus hangvételű indokolás végén a Csaba-tanács enyhítő körülményként tudta be egyebek mellett „*azt a vélt bajtársiasságot, amellyel egy másik csendőr segítségére sietett...*”⁸⁶

Mivel a néppügyész súlyosbításért fellebbezett, az iratcsomó a népfőügyészen keresztül (aki fönntartotta a vádat) a NOT-hoz került. A másodfokú joghatóság csak majd’ két és fél év múlva tárgyalta Béres Lajos ügyét. 1949. május 9-én a dr. Pálosi Béla vezette tanács a NOT.II.1090/1947/17. számú végzésével az elsőfokú ítéletet helyben hagyta.

A másodfokú ítélet megszületése után tíz nappal – a néppügyészség megkeresésére – a BM ÁVH Szegedi Osztályán Bencze Sándor próbarendőr készített Béres Lajosról egy környezettanulmányt. Ebben semmi érdemlegeset nem tudott írni róla, csupán annyit, hogy átköltözött a Dunántúlra a szülőfalujába, Nak-ra, és egyébként „*a múltban a horthi rendszert hűségesen kiszolgáltá [...] a felszabadulás után próbált köpenyt fordítani, és színleg próbált a demokrácia mellé állni.*”⁸⁷ A környezettanulmányt azért készítették el, mert az elítélt kegyelmi kérvényt nyújtott be az igazságügyminisztériumba. Ez nem található meg az aktájában, csak a minisztérium július 26-i elutasító határozata, miszerint az „*elítélt kegyelemre méltónak nem találtatott.*”⁸⁸ (A népbíróságot erről augusztus 8-án értesítette a néppügyészség.)

Időközben, június 23-án az ítélet jogerőssé vált, meg kellett volna kezdeni a büntetés letöltését. Augusztus 29-én az elítélt volt csendőr beadványt írt a szegedi államügyészségnek, melyben kérte a büntetés-letöltés megkezdésének elhalasztását október 30-ig. Azzal indokolta a kérését, hogy földművesként szeretne végezni az őszi munkálatokkal. Kérését támogatta a helyi, naki községi bíró, a DÉFOSZ helyi titkára és a termelési bizottság elnöke is. Szeptember közepén megérkezett az engedély: október 15-ig kapott halasztást. A megadott határidő után még sem vonult be a börtönbe, ehelyett novemberben beadványban kérte a szegedi államügyészséget, és az igazságügyminisztériumot, engedélyezzék, hogy a kiszabott büntetését a szekszárdi törvényszéki fogházban töltsse ki. Arra hivatkozott, hogy még 1947 nyarán a feleségével visszaköltözött a szülőfalujába. A minisztérium meglepően gyorsan reagált: a kérvény beérkezésétől számítva a második napon megadta az engedélyt. Ennek

⁸⁴ MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 734/1945. 13.

⁸⁵ MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 734/1945.

⁸⁶ MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 734/1945. 96.

⁸⁷ MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 734/1945., 61.

⁸⁸ MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 734/1945., 114.

köszönhetően december 21-én megkezdte a büntetésének kitöltését. A teljes büntetését azonban még sem kellett kitöltenie, mert április 15-én szabadlábra helyezték, ugyanis a hátralévő néhány hét elnöki kegyelem alá esett.

Béres Lajos esetében sem tudni, hogy mi lett a további sorsa, csak valószínűsíteni lehet, hogy hasonló, mint a többi volt csendőré: másodrendű, megbélyegzett állampolgárként kellett élnie, az állambiztonság célkeresztjében.

Fodor Mihály szakaszvezető⁸⁹

Fodor Mihály 1915-ben született a Bács-Bodrog vármegyei Madarason, szegény földműves családban. Hat elemi végzett, később két téli gazdasági tanfolyamot, majd egy kétéves mezőgazdasági szakiskolát. További sorsáról csak annyit lehet megtudni a fennmaradt iratokból, hogy 1940-ben jelentkezett szolgálatra a csendőrséghez. 1943 márciusáig próbacsendőrként Sándorfalván, akkor a bácskai Nagyfényre vezényelték. Onnan 1944 őszén vonultak el Bajára, majd Bácsalmásra, ott érték utol a szovjetek, de akkor már civil ruhában volt, ezért nem került hadifogságba, és haza mehetett Madarasra gazdálkodni.

Fodor Mihály 1945. március 15-én visszatért a nagyközségbe. (Közlése szerint Szegedre, majd Debrecenbe tartott hivatalos ügyben.) Ennek hírére harminc helyi lakos a sándorfalvi rendőrségen bepanaszolta (vagyis följelentette). A jegyzőkönyv szerint azzal vádolták, hogy amikor ott szolgált próbacsendőrként, „igen-igen népellenes, goromba eljárást tanúsított. Sokakat tettelesen, ok nélkül bántalmazott”, ezért „a nép” elkeseredésében panasszal fordult a feletteseihez, de eredményt nem értek el. A följelentők szerint minden ok nélkül bántalmazott ügy idős, mint fiatal embereket, és „a Magyar munkást a legdurvább ki fejezéssel piszkolta...” Ezért arra kérték a pár héttel korábban megalakított szegedi népbíróságot, hogy vizsgálja ki a panaszait, és „veleszemből méltó büntetést” alkalmazzon.⁹⁰ (Itt jegyzem meg, hogy a népbíróság az első ítéletét egy nappal korábban hozta meg: egy budapesti illetőségű személyt halálra ítélte.⁹¹)

A jegyzőkönyvet az a Gonda Mihály sándorfalvi rendőrparancsnok vette föl, aki két nappal később, 17-én jelentést írt a Szegedi Rendőrfőkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának Fodor ügyéről. Ebből az derül ki, hogy március 15-én⁹² az utcán tartóztatták le, majd bekísérték a rendőrségre. Ott nem volt hajlandó igazolni magát, és „a Rendőrséggel szemben a legdurvább kifejezéseket használta”.⁹³ (A volt csendőr az április 12-i szegedi kihallgatásán azt mondta, amikor belépett az őrszobába, ott az ügyeletest kivéve a rendőrök „ittas állapotban aludtak...”⁹⁴) Mivel szovjet tiszti sapkát viselt, Gonda felszólította, igazolja magát, hogy „mint volt csendőr” (csak május 10-én látott napvilágot a csendőrséget megszüntető rendelet!), hogyan viselheti azt a sapkát. Erre sem volt hajlandó. (A szovjet

⁸⁹ MNL CSML XXV. 8. fond, Fodor Mihály népbírósági aktája: Nb. 182/1945. A tartalomjegyzék szerint 1970. október 28-án zárták le 113 oldalszámmal. (A borítólapon lévő vizsgálati dosszié szám: V-109326, az ÁBTL-ben megtalálható. A dossziét 27 oldalszámmal 1970. október 28-án zárta le Farkas Gyuláné r. százados.)

⁹⁰ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 4. o.

⁹¹ Lásd Vincze Gábor: Egy jogi-politikai „állatorvosi ló” – a Fülöp Imre elleni népbírósági eljárás (1945–1950). In *A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére.* (Szerk.: Makkai Béla). Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, Budapest, 2015. 247–272. o.

⁹² A szegedi politikai osztály március 17-i feljegyzése szerint aznap rendelték el az azonnali őrizetbevételét. ÁBTL, Fodor Mihály vizsgálati dossziéja, 3.1.9. V-109326, 6. o.

⁹³ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 7. o.

⁹⁴ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 11. o.

tányérsapkát valószínűleg azért viselte, mert – mint azt a főtárgyaláson vallotta – Madarason megválasztották a helyi „vörös őrség” parancsnokának.) „*Mint gyanús egyént, a fogságba kellett betenni*” – indokolta Gonda, hogy miért tartóztatta le. A jelentés végén még az is állította, hogy amikor bevitték az őrsre Fodort, ő azzal fenyegetőzött, hogy megveri az ott lévő „néprendőröket”, és kijelentette neki, hogy a Délvidéken „*partizánt agyon is vert... [...] mert megérdemlette*”.⁹⁵ Végül még azt is megemlítette, hogy azokat, akik nem mentek levante-foglalkozásra, bántalmazta.

Alig egy hónappal később, április 19-én öt személyt hallgattak ki a sándorfalvi rendőrségen. Négyen gyakorlatilag megismételték a március 15-i csoportos följelentésben foglaltakat: többeket bántalmazott, egyeseket megkardlapozott, „*a fiatalság gyűlölte és rettegett tőle*”.⁹⁶ (Az egyik tanú, Gonda Antal azt is vallotta, hogy az apját és a bátyját kommunistaként tartották számon, emiatt haragudott a családra Fodor.) Az ötödik tanú egy csendőr bajtárs, Béres Lajos volt. Ő – a jegyzőkönyv szerint – azt vallotta Fodor Mihályról, hogy „*indulatos és túlságosan erőszakos, rámenős embernek ismertem. Úgy szolgálatban, mint szolgálaton kívül, kötelességét nem hivatásszerűen, hanem terrorral és erőszakkal végezte.*” Arról is volt tudomása, hogy a leventékkal szemben „*a legkeményebb, legdurvább módszereket alkalmazta, megpofozta őket.*”⁹⁷ A tárgyaláson kiderült, hogy nem ezt vallotta a rendőrségen.

Április 22-én a szegedi PRO-n már gyanúsítottként hallgatták ki Fodor Mihályt. Ekkor annyit ismert el, hogy a kötelező levante-oktatásról ellógó, elcsavargó fiatalokat valóban megpofozta, de a lakossággal nem volt rossz a viszonya, amíg ott volt, nem érkezett ellene följelentés. Azt a meggyőződését hangoztatta, hogy Gonda Mihály személyes bosszúból jelentette föl, mert úgy az apja, mint az anyja „*aktív nyilasok voltak*”, ő pedig szimpatizáns. (Mihály öccse, István, akit tanúként hallgattak ki, kommunistának mondta az apját és a bátyját.) Az idősebb Gonda Mihály (az akkori rendőrparancsnok) „*munkakerülő, részeges ember volt*”, aki többször megverte a feleségét, emiatt annak szülei több alkalommal panaszkodtak neki az őrsön. Végül fölpanaszolta, hogy amikor Gonda Sándorfalván őrizetbe vette, egy ablak nélküli, hideg helyiségbe zárta be, és takarót sem adott neki. Ráadásul „*a cella ajtajára egy csendőrt rajzoltak akasztófával.*”⁹⁸

Másnap, 23-án „*a politikai magatartása miatt*”⁹⁹ (!) őrizetbe vett volt csendőrt Komócsin Illés,¹⁰⁰ a PRO hírhedt vezetője átkísértette a Béke utcai fogházba, illetve a népbüvészésre, ahol dr. Bíró Sándor nyomban kihallgatta (ekkor fenntartotta az előző nap tett vallomását, és ismét azt hangoztatta, hogy Gonda bosszújának az áldozata, a följelentők pedig az ő rokonai), majd elrendelte az előzetes letartóztatását.

⁹⁵ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 5. o.

⁹⁶ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 7. o.

⁹⁷ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 8. o.

⁹⁸ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 11. o.

⁹⁹ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 17. o.

¹⁰⁰ Komócsin Illés (Szeged, 1898–1956.) eredeti szakmája tetőfedő. 1919-ben Nagykanizsa kommunista városparancsnoka volt. A „tanácsköztársaság” bukása után internálták, a két világháború között szinte folyamatosan rendőrségi megfigyelés alatt állt. Szeged szovjetek általi megszállása után ő lett előbb a „polgárőrség”, majd a rendőrfőkapitányság politikai (rendészeti) osztályának vezetője. Korabeli dokumentumok szerint „*gyakran ittas*” volt, „*politikailag iskolázatlan és érzéketlen, aki gyengeségeit erőszakos fellépéssel leplezi...*” 1945. végén Szegedről áthelyezték Szekszárdra, mert személye már az MKP számára is terhessé vált. Onnan egy évvel később „*fölfele buktatták*” Budapestre, az ottani főkapitányságra. Lásd *Délmagyarország*, 1945. december 11. és 1946. december 29., valamint *Bálint*, i. m. 130–131. o.

Dr. Bíró Sándor június 9.-re készítette el az 1226/1945. n.ü. számú vádiratot. Ebben a 81/1945. ME. sz. rendelet 15. § 2. pontjába¹⁰¹ ütköző, egy rendbeli „népellenes büntett” elkövetésével vádolta meg, mert „*hivatali szolgálata alatt*” egyeseket tetteleg bántalmazott, a leventékkel szemben pedig „*a legkeményebb és legdurvább módszereket alkalmazta...*”¹⁰²

A népbíróság nem tétlenkedett, négy nappal később kitűzte a főtárgyalás időpontját július 11-re. Az időközben a Béke utcai fogházból a nagyfai rabgazdaságba átkísért Fodor Mihály a vádirathoz fűzött észrevételeit egy kézzel írt, a népbíróságnak címzett beadványában fejtette ki. Azzal érvelt, hogy a vádiratában, illetve a népbírósági rendeletben szereplő „a nép egyes rétegei” kitétel alatt kizárólag a zsidókat lehet érteni, csakhogy azok a személyek, akik ellen az inkriminált cselekményeket állítólag elkövette, mind földművesek és leventék voltak. Végül hat (egy július 2-i beadványában még újabb nyolc) sándorfalvi lakos tanúkénti kihallgatását kérte. (Bár a logikusan érvelő beadvány kizárólag az ő neve alatt került be a népbíróságra, feltételezhetően a kirendelt ügyvédje segített annak megfogalmazásában.)

A szegedi népbíróság dr. Margita István vezette tanácsa 1945. július 11-én kezdte meg bűnperének a tárgyalását, ám nyomban el is napolták a főtárgyalást, mert több beidézett tanú nem jelent meg. (A kirendelt védő, dr. Gál Géza Jenő is több tanú beidézését kérte.) Végül a tanács végzésével meghosszabbította az előzetes letartóztatás határidejét.

A következő tárgyalási napot augusztus 21-re tűzték ki, de előtte egy héttel Fodor egy-egy beadványt írt – ugyanazzal a szöveggel – a népügyészségnek, a népbíróságnak, valamint az igazságügyminisztériumnak címezve. Ezekben a vád ejtését kérte azzal érvelve, hogy időközbe megszületett a NOT-nak egy jogegységi határozata, melynek értelmében „a nép egyes rétegei” alatt kizárólag zsidók és kommunisták értendők. (A minisztérium elutasító végzése már csak az elsőfokú ítélet kihirdetése után egy nappal született meg.)

A vád ejtése helyett a kitűzött időpontban megtartották Szegeden a főtárgyalást. A védelem tanúinak nagy többsége valamiért nem jelent meg. A dr. Csaba Sándor vezette tanács előtt Fodor Mihály – bekísérésekor egyesek azt kiabálták, hogy „*kötelet neki!*”¹⁰³ – ártatlannak vallotta magát. Arra hivatkozott, hogy „*kommunista érzelmű ember*”¹⁰⁴, ezért is választották meg Madarason a „*vörös őrség*” parancsnokának.¹⁰⁵ Gonda Mihály – akit időközben eltávolítottak az MKP-ból – bosszúból jelentette őt fel. Mielőtt az elsőként kihallgatott tanú ügyét ismertetném, röviden kitérek a többi vallomásra. A vád több tanúja (például Gonda Antal) eleve közölte, hogy „*haragszik a vádlottra*”¹⁰⁶, a többiek is nyilvánvalóan elfogultak voltak – ennek ellenére a vád összes tanúját (a korábbi följelentők egy részét) a népbíróság utóbb megeskette. (A védő ezeket semmisségi oknak jelölte meg.) Ezzel szemben a védelem azon tanúit, akik nem erősítették meg a vádat, sőt, a vádlott vallomását támasztották alá, nem eskették meg.

¹⁰¹ Népellenes büntettségben bűnös: „2. aki az 1939. évi szeptember hó 1. napját követő időben közhivatali ténykedése során a nép egyes rétegei ellen irányuló törvények és rendeletek végrehajtásában a számára előírt ténykedést túlhaladva, olyan tevékenységet fejtett ki, amely a személyes szabadságot vagy a testi épséget veszélyeztette vagy sértette, vagy egyes személyek vagyoni romlását elősegítette;” <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8214> (Letöltve: 2017. augusztus 15.)

¹⁰² MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 37. o.

¹⁰³ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 734/1945., 30. o. (Vö. azt a vallomását, hogy egy fölakasztott csendőr volt rajzolva a sándorfalvi zárkájának ajtajára!)

¹⁰⁴ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 19. o.

¹⁰⁵ 1945. augusztus 18-án a madarasi nemzeti bizottság kiadott egy nyilatkozatot, amelyben igazolták, hogy Fodor Mihály „*semmilyen fasiszta, nyilas vagy egyéb német barát pártjának tagja nem volt, ilyen irányú tevékenységet nem fejtett ki, és a magyar nép érdekei ellen semmilyen nem vétett.*” Ezt aláírta Márk Illés, a bizottság elnöke és Gaál Antal, az MKP helyi elnöke. ÁBTL, 3.1.9. V-109326, 11. o.

¹⁰⁶ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 22. o.

Egy másik tanút, az elsőként kihallgatott Béres Lajos volt csendőrt sem eskették meg. Ennek az volt az oka, hogy ő visszavonta a rendőrségen aláírt vallomását, és azt mondta, nincs tudomása arról, hogy a vádlott „*bántalmazta volna a lakosságot vagy a leventéket*”. Amikor a tanácsvezető szembesítette a korábbi vallomásával, arra hivatkozott, hogy „*a rendőrségi kitételek nem felelnek meg a valóságnak*”¹⁰⁷, a jegyzőkönyvbe ugyanis nem az került bele, mint amit ő valójában mondott! Ez a fordulat a hallgatóság egyik tagját (feltételezem, hogy egy sándorfalvi kommunistát) nagyon fölbőszíthetett, ugyanis még a jegyzőkönyvben is rögzítették azt, hogy „*arcul ütötte*”¹⁰⁸ a tanút. Béres Lajos a saját tárgyalásán azt is mondta, hogy megverték és megrugdosták Fodor Lajost. (A tárgyalóteremben történt esetleges atrocitásokat ritkán vették bele a jegyzőkönyvbe.) Ezt követően dr. Pártos Imre népügyész indítványozta a tanú őrizetbevételét, és átkísértetését a politikai rendőrségre, internálás végett, mert „*nevezett a rendőrségen tett vallomását minden alap nélkül visszavonta s ezáltal nevezett a népbíróság munkáját szabotálja.*” A karakán volt csendőr ennek ellenére fönntartotta a mostani vallomását, mire a népbíróság végzésével helyt adott a népügyész indítványának és elrendelte átkísérését a „*közigazgatási hatósághoz*” (a helyi PRO-hoz). A „*makacs*” Béres is hamarosan népbíróság elé került. (Lásd az ő perének az ismertetését.)

Bár mind a népügyész, mind a kirendelt védő szerettek volna még újabb tanúkat kihallgatni, a népbíróság „*a tényállást tisztázottnak*” látta. Egyébként Fodor „*konokságát*” jól mutatja, hogy míg a védője csak enyhe büntetés kiszabását kérte, ő a fölmentését. Erről persze szó sem lehetett.

Az aktában ritka kivételként megtalálható a tanácskozási jegyzőkönyv. Ebből megállapítható, hogy a PDP és az FKGP által delegált népbírák (Taraszovits Ödön és Makra Pál) a fölmentése, míg a többiek a bűnössége mellett szavaztak. (Taraszovits hasonlóképpen érvelt a fölmentés mellett, mint Fodor Mihály: a hivatkozott jogszabályi hely alapján csak a zsidótörvények végrehajtása során történt túlkapások büntethetőek.) A büntetés mértékében a két jobboldali népbíró megelégedett volna fél év börtönbüntetéssel – de a baloldali többség (az MKP, az SZDP, az NPP és a szakszervezeti delegált népbírák) leszavazta őket.

A Csaba-tanács 1945. augusztus 21-én az Nb. 182/1945/12. számú ítéletével „*népellenes büntett*” elkövetése miatt főbüntetésként öt év kényszermunkára, mellékbüntetésként pedig tíz év politikai jogvesztésre ítélte Fodor Mihály volt csendőr szakaszvezetőt. Az indokolásból kiderül, hogy a népbírák figyelmen kívül hagyták a vád tanúinak nyilvánvaló elfogultságát, és kizárólag az ő vallomásaik alapján hoztak ilyen súlyosnak mondható ítéletet. A népbíróság ráadásul még azt a tényt sem vette figyelembe (szó szerint: „*közömbösnek találta*”¹⁰⁹), hogy 1945. elején Madarason a megszálló szovjetek és a helyi lakosság támogatásával Fodor lett a „*népőrség*” vezetője.

Az ítélet ellen mind a védő (enyhítésért), mind a népügyész (súlyosbításért) föllebbezett, de az előbbit nem fogadták el, mert a népbírósági törvény akkor még nem tette lehetővé a védők föllebbezését. Az MKP helyi szócsove, a Délmagyarország elégedetten nyugtázta a súlyos ítéletet,¹¹⁰ de arról már nem számolt be, amikor a NOT másodfokon enyhített azon.

Mivel a népfőügyész november 14-én fönntartotta a föllebbezést, az iratok a NOT elé kerültek. A másodfokú tárgyalás ügyében fél évig nem történt semmi, ezért a most már a

¹⁰⁷ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945., 20–21. o.

¹⁰⁸ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 182/1945. 21. o.

¹⁰⁹ ÁBTL, 3.1.9. V-109326, 14. o.

¹¹⁰ *Délmagyarország*, 1945. augusztus 23. („Ötévi kényszermunkára ítélték a sándorfalvi csendőrt, mert kegyetlenkedett a leventékkal.”)

szegedi Csillagbörtönben fogva tartott Fodor Mihály 1946. január 21-én egy beadványt küldött a NOT-nak, melyben kérte, hogy mielőbb tűzzék ki a tárgyalás napját, és arra idézzék meg őt is, egyben rendeljenek ki számára új védőt, mert az addigi a másodfokon történő védelmét már nem vállalta. Feltehetően a NOT erre a kérvényre nem reagált, mert augusztus 5-én megismételte a kérését. December 14-én azért írt újabb beadványt, mert ugyan megkapta az értesítést, hogy kitűzték a tárgyalás napját és azon ki fogják hallgatni, de a börtönigazgatásának megküldött értesítésből kifejejtették, hogy őt elő kell vezetni a budapesti tárgyalásra.

Legalább most teljesítették a kérését, mert jelen lehetett az 1947. január 15-i másodfokú tárgyaláson és kirendelt védőt is kapott, aki kérte, hogy bizonyítás-kiegészítésképpen hallgassák ki azt az öt tanút, akiket már az elsőfokú tárgyaláson is kértek a népbíróságtól. Ők ugyanis tanúsíthatják, hogy „*a vádlottat terhelő tanúk ellen lopás és más bűncselekmények miatt eljárás volt, és ezért a vádlottal, mint csendőrrel szemben elfogultak.*”¹¹¹ A NOT dr. Téglás István vezette tanácsa „halk tanácskozás” után kihirdette, hogy megtagadja az indítvány teljesítését. (Ezt az ítéletben azzal indokolták, hogy „*az a körülmény, hogy a terhelően valló tanúk egyrésze ellen bűnvádi eljárás volt folyamatba, az ügy eldöntésére befolyással nincsen, mert ezen tanúknak a vallomását az eljárás alatt nem állott tanúk is alátámasztották...*”¹¹² Ez azonban nem egészen igaz, ugyanis az utóbbi tanúk is egyértelműen elfogultak voltak.)

Ezek után a tanács a NOT.III.722/15/1947. számú ítéletével megsemmisítette az elsőfokú ítéletet, és Fodor Mihályt főbüntetésként kettő év börtönbüntetésre, mellékbüntetésként pedig öt év politikai jogvesztésre ítélte. Az indokolásban egyebek mellett kifejtették, hogy az elsőfokú bíróság tévedett akkor, amikor nem vette figyelembe az enyhítő körülményeket, valamint azt, hogy „*a vádlott eljárására a sértettek szolgáltattak alkalmat.*”¹¹³ (Itt jegyzem meg, hogy a NOT gyakorlatában számos esetben meg lehet figyelni azt, hogy a hosszabb időt már előzetesen eltöltött elítélt esetében közel annyi börtönbüntetést szabtak ki, amennyit a fogságban töltött.)

A két évbe bele kellett számítani a rendőrség fogságában és az előzetes letartóztatásban eltöltött időt, ezért a szegedi népbíróság 1947. március 5-i végzésével kimondta, hogy a büntetésbe egy év és tíz hónapot kell beszámítani. Tíz nappal később Fodor Mihály szabadlábra került. Egy 1980. június 24-i „lekérdezés” szerint 1950. június 10-én a bácsalmási járásbíróság hatósági személy elleni testi sértés miatt 300 forintra büntette. 1970-ben mentesült a jogkövetkezmények alól.¹¹⁴

A fennmaradt, csekély mennyiségű állambiztonsági iratából csak annyi derül ki, hogy 1956 után is figyeltették, jelentések készültek róla, külön operatív nyilvántartásban szerepelt. 1965. március 30-án Futó László őrnagy, operatív tiszt azt javasolta, hogy hagyják meg alapnyilvántartásban.¹¹⁵

¹¹¹ MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 182/1945. 72. o.

¹¹² Uo.

¹¹³ Uo.

¹¹⁴ ÁBTL, 3.1.9. V-109326, 24/1. o.

¹¹⁵ ÁBTL, 3.1.9. V-109326, 22-23. o.

Makkos József nyomozó főörzsőrmester¹¹⁶

Makkos József 1901-ben született Szegeden. (Az apját még Marusáknak hívták, ő valószínűleg a csendőrségnél magyarosította a nevét.) Ő is hat elemít végzett. Kitanulta a nyomdász szakmát, egy ideig nyomdászsegédként dolgozott, majd 1923. április 1-vel jelentkezett a csendőrséghez. A gyulai próbacsendőrképző iskola elvégzése után 1923. december 8-án a gerendási őrsre helyezték, járőrtársnak. 1926. január 15-én a gyulai iskolába vezényelték segédoktatóként. 1927. február 15-ével a szarvasi őrsre helyezték át, majd onnan július 15-én visszairányították Gerendásra, ahol járőrvezetőként szolgált. 1928. április 1-ével léptették elő őrmesterré. Október 1-vel Orosházán lett járőrvezető. 1929. február 28-án a szombathelyi őrsparancsnokképző iskolán felállított nyomozó tanfolyamra vezényelték. Ennek elvégzése után, július 1-én visszament az orosházi őrsre, majd onnan áthelyezték október 1-én a szegedi nyomozó alosztályhoz. 1933-34-ben Szombathelyen elvégezte az őrsparancsnokképző iskolát, 1934. április 1-vel léptették elő törzsőrmesterré, 1937. november 1-vel pedig főörzsőrmesterré. 1942-ben lett szegedi nyomozó alosztály A) alcsoportjának (amely a baloldali szervezkedéseket figyelte) a vezetője. 1944. október 8-án hagyta el az irattárat szállító szállítmánnyal Szegedet, Kaposváron és Zalaegerszegen keresztül Bajorországig vonul, ott esett amerikai hadifogságba 1945. április 20-án. Francia hadifogoly táborba került, betegsége miatt onnan engedték szabadon 1945. november 13-án.¹¹⁷

A komáromi szűrőállomáson lefolytatott kivizsgálás után Szentesre vitték, december 19-én az ottani internálótáborba került. Az ottani megyei rendőrfőkapitányságon hallgatták ki először. Ekkor részletesen ismertette a csendőrségi pályafutását, majd kijelentette: „*Ígérem, hogy az új, demokratikus Magyarország felépítésében erőmhöz mérten részt óhajtok venni.*”¹¹⁸

Szentesről 1946. január 4-én¹¹⁹ a szegedi internálótáborba vitték. A csak másnap (!) kiállított internálási javaslatban (melyet dr. Drégely József ezredes, a politikai osztály vezetője írt alá), az az indokolás olvasható, hogy „*nevezett Nyugatról visszatért csendőr a »vált csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazolóbizottság« által nem igazolt csendőr*”, ezért internálandó, egyébként pedig „*az állam biztonságára, a társadalmi békére, a közbiztonságra aggályos, gyanús egyén*”.¹²⁰ (A január 10-i véghatározatból az derül ki, hogy az igazolóbizottság elé még nem nyújtotta be a kérelmét. A későbbi iratokból úgy tűnik, ezt nem is tette meg.) 1946 októberében a központi, Buda-déli internálótáborba hurcolták.

Közben 1946. január 5-én 23 szegedi lakos saját kezű aláírásával hitelesített egy nyilatkozatot, miszerint „*nevezett, mint csendőr, népellenes magatartást nem tanúsított, főképpen pedig a zsidók internálás[á]ban, elszállításában, vagyontárgyaik elkobzásában, kiárulásában stb. részt nem vett, mint iparos család gyermeke, közmegebecsülésnek örvendett.*”¹²¹ Két nappal később egy szegedi zsidó özvegyasszony adott nyilatkozatot arról, hogy jól ismeri a volt csendőrt, és mindig „*a legjobb szándékú embernek*” ismerte.¹²² Az év őszén egy szegedi zsidó asszony írt levelet Makkosnénak, melyben nagyon sajnálkozott a férje sorsa miatt, és

¹¹⁶ MNL CSML XXV. 8. fond, Makkos József népbírói aktája: Nb. 200/1949. A tartalomjegyzék szerint 1968. december 19-én zárták le Budapesten, 67 oldalszámmal. A fedőlapon található a vizsgálati dosszié száma: V-30224. Ezt 1968. december 19-én zárta le Budapesten 85 oldalszámmal Pajor Oszkárné rendőr hadnagy.

¹¹⁷ Lásd az 1945. december 28-i és 1946. február 27-én fölvetett jegyzőkönyveket. ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 16-17. és 31. o.

¹¹⁸ ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 31. o.

¹¹⁹ ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 5. o.

¹²⁰ ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 8. o.

¹²¹ ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 7. o.

¹²² ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 9. o.

föjlajánlotta, hogy ha szükséges, bármiben segít nekik, mert sohasem felejtí el, mennyire rendes volt a férje velük az üldöztetés időszakában...¹²³

1946 novemberében – ügyvédjén, dr. Grünwald Ödönön keresztül – egy beadványt küldött az internált csendőr felesége Rajk László belügyminiszternek. Arra hivatkozva kérte a beteg férje mielőbbi szabadon bocsátását, hogy őt, aki szintén beteg (erről orvosi igazolást mellékelte), valamint az ugyancsak beteg, 70 éves anyósáról kellene gondoskodjon. („*Férjem a nyomorgó család egyedüli eltartója*” – írta a beadványban.) Ráadásul a nyomozó alosztályon szolgált bajtársait már szabadon bocsátották.¹²⁴

Valószínűleg a fenti beadvány elbírálása végett a szegedi főkapitányság PRO-án Horváth József alhadnagy, csoportvezető készítette 1946. november 27-én egy jelentést a volt csendőrrel kapcsolatban. Ebben – környezettanulmányozásra hivatkozva – azt írta, hogy Makkos József családja a legnagyobb nyomorban él az apa internálása miatt. Még Dénes Leó¹²⁵ szegedi polgármester is úgy nyilatkozott róla, hogy „*a deportálások alkalmával Makkos József a deportáltakkal szemben a lehető legudvariasabb, és tőle telhetőleg, az állásának veszélyeztetésével, segítségére volt a deportáltaknak.*” A továbbiakban kikérdezett négy szegedi lakos is csak pozitívan tudott nyilatkozni róla. „*A tanúk egyöntetűen becsületes, szorgalmas, családjának élő, szociális gondolkodású embernek ismerték*” – írta jelentése végén Horváth.¹²⁶ A jelentés hatására dr. Drégely József ezredes, a Szegedi Államrendőrség Államvédelmi Osztályának vezetője november 29-én javasolta, hogy szüntessék meg az internálását és helyezték rendőrhatalósági felügyelet alá. Diczfalussy Ferenc őrnagy, szegedi rendőrfőkapitány december 4-én véghatározatával hatályon kívül helyezte az internálását és elrendelte a ref. alá helyezését. (28. o.) A véghatározatot jóváhagyás végett másnap föltalta a belügyminiszternek, onnan a jóváhagyó leirat december 11-én született meg. Ennek ellenére, valami oknál fogva csak 1947. január 8-án szabadult a Buda-déli központi internálótáborból. Ezt követően még egy évig, 1947. április 11-ig rendőrhatalósági felügyelet alatt állt, ekkor a hó végéig ezt fölfüggesztette Diczfalussy Ferenc vezérőrnagy, rendőrfőkapitány. Véglegesen csak december 24-én szüntették meg a ref.-et.

A népbírósági iratai szerint kezdetben nem is ellene indították meg a nyomozást. (Ennek talán az volt az oka, hogy a soproni politikai rendészeti osztályon kiállított, 1945. július 31-i átirat szerint „*halálhírét terjesztik, de lehet, hogy valahol bujkál*” – ez azt jelenti, hogy talán nem tudta a politikai rendőrség, hogy internálva van.¹²⁷)

1947. július 17-én Orosházán „*hamis politikai feljelentés*” miatt Zalai Sándor és társai ügyében hallgatták ki Verasztó¹²⁸ Istvánt. Előadta, hogy a (szovjet-)oroszországi hadifogsága során elvégzett egy „politikai iskolát”. Amikor 1921-ben szabadult a hadifogságból és hazajött, beszélt erről az Orosházán élő rokonának, Zalai Sándornak. 1935-ben ismét fölkereste őt, majd egy személyi nézeteltérés miatt ez a rokona följelentette a csendőrségen. Amikor ott vallatni kezdték, egy ideig tagadott, de szembesítették Zalaival, ám továbbra is

¹²³ ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 23. o.

¹²⁴ ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 25. o.

¹²⁵ Dénes (Rottmann) Leó (1897–1977). A Galilei Körben vált marxistává, az első világháborút végigharcolva, 1919 elején belépett a Kommunisták Magyarországi Pártjába. Vöröskatonaként részt vett az északi hadjáratban. 1920-ban illegálisan Csehszlovákiába menekült, onnan 1922-ben tért vissza. Hivatalosan az MSZDP tagja volt, valójában az illegális KMP tagjaként végzett „pártmunkát”. Kapcsolatban állt a népi írók baloldalával (Veress Péter, Ortutay Gyula). 1944-ben munkaszolgálatra hívták be, de amikor Szegedre helyezték, sikerült megszöknie. 1945. augusztus 24-én nevezték ki Szeged polgármesterévé, 1950-tól tanácselnök lett. Az 1956-os forradalom leverése után vonult nyugdíjba. http://epa.oszk.hu/01600/01609/00024/pdf/MFME_EPA01609_1980_1981_1_325-359.pdf (Letöltve: 2017. szeptember 13.)

¹²⁶ ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 26. o.

¹²⁷ ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 22. o.

¹²⁸ Az iratokban olykor két „rr”-rel írták a vezetéknevét, ő következetesen eggyel.

tagadásban volt egészen addig, „amíg a kegyetlen bánásmódtól meg nem törtem” – mondta.¹²⁹ Végül a bíróság „kommunista agitáció” miatt fél év börtönre ítélte, amiből négy és fél hónapot töltött le. Verasztó ekkor még meg sem említette Makkos nevét.

Pár hónap múlva, október 4-én a fenti ügyben kihallgattak két tanút, akik jelen voltak az 1935-ös kihallgatáson. Ekkor már mindketten egybehangzóan azt állították, hogy Makkos József vezette a vallatást, és amikor Verasztó „makacszkodott”, ő arra utasította a csendőröket, hogy „nyúzzátok meg, ha nem vall” arról, hogy kikkel áll kapcsolatban Magyarországon.¹³⁰ A vallatást, illetve verést több vallomás szerint ténylegesen Vasvári István őrmester követte el. (A BM ÁVH gyula osztályának egy 1947. novemberi jelentésében az olvasható, hogy tanúvallomások szerint „Verrasztó Istvánt borzasztóan megkínozták...” Öt azonban nem vonták felelősségre, mert „jelenleg ismeretlen helyen tartózkodik”¹³¹ – valószínűleg nyugaton maradt.)

1947. október 7-én még egy tanút hallgattak ki Orosházán, de ő Makkos József felelősségével kapcsolatban érdemi terhelő adatokat nem tudott mondani. Tíz nappal később (gyanúsítottként!) kihallgatták azt az orosházi földművest is, aki Verasztó István 1935-ös perében terhelő tanúként vett részt, ám Makkossal kapcsolatban csak annyit tudott mondani, mint amit egyszer hallott a kommunista elítélttől. Ekkor viszont fölvetődött egy névrokonnak, Virasztó¹³² Mihálynak a neve, aki „Virrasztó „Koppány”-nak nevezte, és „táltos”-nak tartotta magát.¹³³ Az október 21-i kihallgatása során azonban kiderült, hogy érdemben ő sem tud semmit sem mondani Makkosról. Másnap kihallgatták Zalai Sándort is, aki tagadta, hogy ő jelentette volna föl Verasztó Istvánt – Makkos neve ismét nem merült föl.

1947. november 20-án az addigi nyomozások, illetve kihallgatások alapján, az orosházi rendőrségen összefoglaló jelentést készítettek a Zalai és társai ügyben. Összegezésül azt írták, hogy nem lehet konkrétan megállapítani, ki jelentette föl 1935-ben Verasztó Istvánt – Makkos József felelősségéről pedig végképp nincs elég bizonyíték.

Ezek után egy ideig „elült” az ügy. Mint említettem, Vasvári István őrmesterről valószínűsítették már 1947 őszén is, hogy külföldön tartózkodik. Emiatt Makkost kellett elővenni, hiszen néhány tanúvallomásból úgy tűnt, ő parancsolta meg Vasvárinak, hogy fizikai kényszert alkalmazzon Verasztó István vallatásakor. 1949. január 4-én dr. Háberl Pál szegedi népügyész már gyanúsítottként hallgatta ki. Ekkor tagadta, hogy nyomozói pályafutása idején bárkit is fizikailag bántalmazott volna, egyébként pedig – mint vallotta – Verasztó ügyére nem is emlékszik. Ennek ellenére a népügyész nyomban elrendelte a volt csendőr előzetes letartóztatását, mert a szerinte felmerült adatok szerint ő „részesen volt Verrasztó István megkínzásának...”¹³⁴. A hónap utolsó napján ismét kihallgatták a „veterán kommunista” Verasztó Istvánt, de ezúttal már Budapesten. Érdekes módon, ekkor azt vallotta, hogy ugyan Vasvári kínoztta, verte, de arról nincs tudomása, hogy erre Makkos adott volna neki parancsot...

¹²⁹ MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 200/1949. 7. o.

¹³⁰ MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 200/1949. 8-9. o.

¹³¹ MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 200/1949. 44. o.

¹³² Az iratokban és a korabeli cikkekben mindig két „rr”-rel írták a vezetéknévét, de ő a Makkos József népbírósági aktájában található jegyzőkönyvben egy „r”-rel írta a nevét.

¹³³ Vir(r)asztó „Koppány” Mihály (1902–?) Orosházán egyik alapítója volt a Festetics Sándor-féle Magyar Nemzeti Szocialista Pártnak. Neve akkor vált országsszerte ismertté, amikor néhány társával 1934-ben megalakította a „Turáni Egyistenhívők” táborát. A harmincas években „izgatás” miatt több alkalommal ítélték el. Például 1938-ban amiatt is, mert azzal rágalmazta meg Vasvári István csendőrőrmestert, hogy egy letartóztatott személyt agyonvert a cellájában. (Békésmegyei Közlöny, 1938. szeptember 20.) Bővebben lásd Szécsényi Mihály: Virrasztó Koppány és társai. A Turáni Egyistenhívők és a hatalom az 1930-as évek második felében. In *Felekezeti társadalom – felekezeti műveltség.* (Szerk.: Lukács Anikó), Budapest, 2013. 349–362. o.

¹³⁴ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 200/1949. 17. o.

Háberl nem kapkodta el a dolgot, csupán három hónappal később küldte át a szegedi népbíróságnak az addig keletkezett nyomozati- és a vádiratot a szegedi népbíróságnak. Az 1948.nü.1061/15. számú, március 3-i vádiratban az Nbr. 11. §. 5. pontjába ütköző háborús bűntett miatt emelt vádat Makkos József ellen, mert, mint a csendőrnnyomozó alosztály törzsőrmestere, „*felbujtója volt Verrasztó István megkínzásának*”, mivel az ő utasítására kínoztta meg Vasvári az orosházi kommunistát.¹³⁵

A vádirat azonban megbukott. Eleve föltűnő, hogy a népbírósági tárgyalásról nem készült jegyzőkönyv. (2010 és 2017 nyara között mintegy kétszázötven népbírósági aktát tanulmányoztam át, de csupán egy ilyen esettel találkoztam...) Az 1949. április 2-i keltezésű, Nb. 200/1949/-3. számú ítélet indokolást nem tartalmaz, csupán annyit, hogy a vádlottat fölmentették és elrendelték az azonnali szabadlábra helyezését. Az aktában lévő iratokból nem derül ki, hogy ehhez az ítélethez mit szólt az ÁVH.

Egy 1964. október 27-i, a BM III/III/3-b alosztályon született határozat szerint még 1960. június 6-án „F” (figyelő) dossziét nyitottak a volt csendőrre, de azt 1963. június 6-án megszüntették, ugyanis Makkos József „az országból kivándorolt”. (Ennek körülményei és oka nem világos.) Meglepő módon 1964. június 29-én visszatért Nyugatról!¹³⁶ További sorsa ismeretlen, de 1986. november 3-án még kérdőjegyet állítottak ki a nevére, tehát még akkor is számon tartották a volt csendőrnnyomozót...

Rózsavölgyi György őrmester¹³⁷

Rózsavölgyi (Hugyec) György 1914-ben született Békéscsabán. Apja váltóőr volt, heten voltak testvérek. Hat elemi végzett. Fölcseperedve, előbb gazdasági cseléd volt, majd a MÁV-nál pályamunkás. 1936 és 1938 között töltötte a sorkatonai szolgálatát. 1939-ben jelentkezett a csendőrséghez, ahol egy évig a szentesi próbacsendőr iskolában tanult. 1940-ben a földeáki őrshez osztották be, tizedesi rangban. 1941 márciusában Csongrádra helyezték, ahol szakaszvezető lett. 1942 áprilisában beosztották a IV. honvéd hadtesthez, mint tábori csendőrt. Osztrogoszszk környékén a hadtestparancsnokság őrségét biztosították. (Megkapta a bronz vitézségi érmet és a tűzkereszt-érmet.) 1943-ban hazakerült, a csongrádi őrsön őrmesterként szolgált, mígnem áthelyezték októberben Csanytelekre. 1944 szeptemberében parancsra elhagyták a szolgálati helyüket és Kaposvárra vonultak át. 1944. december 10-én szovjet fogságba esett, de valami szerencse folytán pár nap múlva elengedték. Hazament Csanytelekre, és a felesége 30 holdján gazdálkodott. Egy 1952. szeptember 22-én Bernátkúton fölvetett gyanúsított jegyzőkönyv szerint 1945-ben a helyi igazolóbizottság „igazolt”-nak jelentette ki.¹³⁸

1945. május 13-14-én három följelentést jegyzőkönyveztek. 13-án egy vagyonos csanyteleki zsidó származású kereskedő, Rosenzweig Lajos szerint azt adta elő, hogy 1943 óta ismeri az őrmestert, aki meggyőződése szerint „*Csanytelek csendőr őrsének kis rémevolt. Amit bizonyít Csanytelek egész munkás osztálya is, ha valahol legkisebb munkás sérelmek*

¹³⁵ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 200/1949. 25. o.

¹³⁶ ÁBTL, 3.1.9. V-30224, 81. o.

¹³⁷ MNL CSML, XXV. 8. fond, Rózsavölgyi György népbírósági aktája: Nb. 254/1945. A tartalomjegyzék szerint 1969. április 23-án zárták le Budapesten, 183 oldalszámmal. (A fedőlapon olvasható vizsgálati dosszié szám: V-39699. Ezt a dossziét 67 oldalszámmal 1969. április 22-én zárta le Budapesten Pajor Oszkárné r. hadnagy.)

¹³⁸ Bernátkúton 1952. szeptember 22-én fölvetett gyanúsított jegyzőkönyv és október 8-án Pálhalmán kézzel írt önéletrajz. ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 29. és 57-58. o.

vagy susogó balszélsőséges észlelést jelentettek az őrsön, önkényes vállalkozást vállalt a szerep végre hajtására. Meg győződéseim szerint régi faszista és nyika [sic! valószínűleg fasiszta és nyilas – V. G. megj.] barát volt.” (A csanyteleki községhezán fölvert jegyzőkönyvben olvasható szöveg nagyon zavaros, helyenként egyszerűen érthetetlen.) Előadta még, hogy 1944 júniusában, mielőtt a sorstársaival Kistelekről a szegedi téglagyári gettóba szállították, őt Rózsavölgyi két társával agyba-főbe verte, gumicsővel ütlegelte azért, hogy elárulja, hová rejtette el az értékeit. Végül kijelentette: „1944 június közepe táján, mikor Szegedre elhurcoltak benünket, megkeresett három csendőr, és azal a kijelentéssel, hogy ha eről, még a deportáltak között is szót merek említeni, kikérnek a táborból, s majd elnémítanak, hogy nelegyen mód arra, hogy egy ilyen piszkos zsidó és kommunista bérenc ne élvezhesse még a levegőt sem.”¹³⁹ (Az elszenvedett bántalmazások miatt annyira elkeseredett, hogy öngyilkossági kísérletet követett el.)

A brutális vallatásnak volt fültanúja – elmondása szerint – a kisteleki Kőrösi János, akitől másnap a helyi politikai osztályon vettek fel jegyzőkönyvet. Vallomása szerint azt utapasztalta, hogy „ő volt a gettó réme. Mindenki reszketett tőle.” Szerinte a motozásnál nagyon durva volt, mindenkivel trágár módon beszélt.¹⁴⁰ Egy másik tanú, Popper Vilmosné, aznap ugyancsak erről a brutális vallatásról beszélt. Elmondása szerint őt ugyan nem verték meg (csak „tudomása” volt arról, hogy a többiekkel ezt megtették), de vallatás közben az őrmester „piszkos kommunista zsidónak” nevezte, valamint kijelentette: „Tik, бүdös zsidók, úgy is hamarosan megdöglötök.”¹⁴¹

Aznap, vagyis 1945. május 14-én a kisteleki rendőrség politikai nyomozója, Vörös Péter, megküldte a szegedi politikai (rendészeti) osztály számára a felvett jegyzőkönyveket azzal, hogy még további kihallgatásokat fog „foganatosítani”. A volt csendőrt két nappal később őrizetbe vették.¹⁴²

Május 24-én Rózsavölgyit már gyanúsítottként hallgatták ki a Szegedi Rendőrfőkapitányság Politikai (Rendészeti) Osztályán. Ekkor azt adta elő – legalábbis a jegyzőkönyv szerint –, hogy Kisteleken, a zsidó lakosság elhurcolása előtt részt vett „rejtegetés vagy egyéb más ügyek felkutatásában”, és „egy alkalommal egy csanyteleki zsidót a gettóban szíjkorbáccsal agyba-főbe vertem, és közben különféle megjegyzéseket tettem. Mint csendőr őrmester, minden esetben hűen teljesítettem előljáróim és feljebbvalóim parancsait, azokat teljes mértékben, azokat százszázalékig végre hajtottam. Azt kétségtelen beismerem, hogy zsidókkal szemben meglehetősen durván bántam...”¹⁴³ (Ha a kutató figyelmesen végig olvassa ezt a gyanúsítottal aláíratott jegyzőkönyvet, nyilvánvaló, hogy azt a kihallgató tiszt fogalmazta meg és nem a valóban elhangzott vallomást tartalmazza.) Hat nappal később, május 30-án a szegedi népügyészség elrendelte az előzetes letartóztatását. (Ezt június 25-én, majd július 30-án a népbíróság meghosszabbította egy-egy hónappal.) Ugyanaznap dr. Bíró Sándor népügyész utasította a kisteleki rendőrkapitányságot, hogy további bizonyítékokat szerezzenek be a csendőr működésével kapcsolatban, hallgassa ki azokat a deportálásból visszatért zsidókat, akiket a delikvens megkínzott. „A már eddig kihallgatott tanúk és a még kihallgatandó tanúk során tisztázandó, hogy a sértettek milyen gyógytartamú [sic!] sérüléseket szenvedtek, és hogy a megkínzás következtében egyik, vagy másik halála nem

¹³⁹ ÁBTL, V-39699, 6. o.

¹⁴⁰ ÁBTL, V-39699, 9. o.

¹⁴¹ MNL CSML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 12. o.

¹⁴² ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 8. Az 1945. május 29-i átirat szerint 16-án vették őrizetbe, „politikai magatartás” miatt. Uo. 16. o.

¹⁴³ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 17. o.

következett-e be.” Azt is állapítsák meg, hogy a gyanúsított valóban használta-e a „*ti büdös zsidók, úgy is hamarosan megdöglötök*”-kijelentéseket.¹⁴⁴

Június 21-én még egy csanyteleki tanút hallgattak ki a helyi községházán. Demény János gépszereelő azt mondta, hogy Rózsavölgyi 1944 májusában „zsidó vagyont rejtegetése” miatt keményen megfenyegette, és durván szidta a zsidókat, meg a kommunistákat („*piszkos komonista bandát*” emlegetve). A tanú szerint Rózsavölgyi „*Csanyteleknek a réme volt*”, és „tudomása” volt arról is, mit művelt a zsidókkal Kisteleken, és hogy miatta Rosenzweig öngyilkossági kísérletet követett el.¹⁴⁵

Június 27-én az előzetes letartóztatásban lévő volt csendőr egy saját kezűleg írt beadványt intézett a népügyészséghez. Ebben azt kérte, hogy helyezték szabadlábra, mert ő földművesként a saját öt, és apósa 45 holdján gazdálkodik Csongrádon, szökéstől tartani nem kell. Ráadásul az aratási-cséplési munkálatokban mindenképp részt kell vegyen, mert apósa munkást nem kap, az pedig országos érdek, hogy minden szem gabonát betakarítsanak. Ennek hatására három nappal később a népügyészségen végre kihallgatta dr. Pártos Imre népügyész. Ekkor a május 24-i vallomását annyiban módosította, hogy Rosenzweigit nem „agyba-főbe” verte, hanem „csak” 20-25-ször megütötte, hogy kiszedje belőle az elrejtett értékeit és a pisztolyát. Tagadta, hogy bárki mást bántalmazott volna.

A kihallgatást követően a népügyész valószínűleg pótnyomozást rendelt el. Ennek következtében hallgatták ki még egyszer a legelső följlentőt, majd feleségét és sógornójét, valamint két kisteleki lakost (Adler Mihályt és Jakus Józsefet) is. Mindnyájan arról vallottak, hogy mennyire brutálisan megverte Rózsahegyi a csanyteleki kereskedőt, és másokat. Ennyi éppen elég volt ahhoz, hogy dr. Pártos Imre népügyész július 18-án megküldje a nyomozati iratokat és a vádiratát a népbíróságnak. A 2045/1945.n.ü. számú vádiratában Rózsavölgyi György ellen hat rendbeli, az 1440/1945. M.E. sz. rendelet 6. §.-ával módosított, 81/1945. M. E. számú rendelet 11. §-ának 5. pontjába ütköző „háborús büntett” miatt emelt vádat. Az indokolás szerint a kisteleki gettóban, mint beosztott őrmester több zsidóval brutálisan bánt, másoktól elkobozta a gyógyszerét, „*meg nem határozható több személytől*” pedig elvette a téli ruházatát.¹⁴⁶

A főtárgyalás időpontját 1945. szeptember 12-re tűzte ki a népbíróság, ám ezt váratlan fejlemény hiúsította meg: augusztus 26-ról 27-re virradó éjszaka Rózsavölgyi György megszökött a szegedi Csillagbörtön nagyfai rabgazdaságából. Erről nyomban értesítette Jávorka Ferenc büntetőintézeti tiszt a szegedi törvényszéki fogházat, valamint a népügyészséget azzal, hogy „*a szökevény kézrekerítése tárgyában a szükséges intézkedések megtételtek.*”¹⁴⁷ A népügyészség azonban szeptember 7-én indítványozta, hogy a vádlott távollétében is tartsák meg az eredeti időpontban a főtárgyalást. Erre csak majdnem egy évvel később került sor.

1946. szeptember 23-án Szegeden – a vádlott távollétében – megtartották a nyilvános főtárgyalást. A vádat dr. Lippay László népügyész képviselte. A dr. Félegyházy Pál törvényszéki tanácselnök vezette népbírósági tanács kihallgatta azokat a beidézt tanúkat, akik az előző évben is már vallomást tettek a nyomozati szakban. Általában megismételték a korábbi vallomásaikat, de olykor árnyalták, sőt, módosították is azt. Például az egyik tanú most azt vallotta, hogy amikor Rosenzweig kijött a „vallató helyiségből”, egyáltalán nem úgy nézett ki, mint aki járnai sem tud, az öngyilkossági kísérletéről pedig nem tud, azt tévesen jegyzőkönyvezték... Más vallomásokból az derült ki, hogy a vádlottat nem is ismerték, azt,

¹⁴⁴ ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 12. o.

¹⁴⁵ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 7. o.

¹⁴⁶ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 45-46. o. és ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 30. o.

¹⁴⁷ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 62. o.

hogy valakit/valakiket bántalmazott, csak hallomásból „tudták”. Az egyik tanú személyleírása („50 év körüli, alacsony, kövér, zömök, barna ember volt”) egyáltalán nem illett a vádlottra (magas, szőke ember volt).¹⁴⁸ Figyelemre méltó mindemellett, hogy a szegedi ügyvédi kamara egy olyan ügyvédet (dr. Deutsch Imrét) rendelt ki védőnek, akinek „a sértettek jó ismerései és rokonai”, és ezt ő bejelentette, még sem rendelték ki más személyt helyette...¹⁴⁹

A következő tárgyalásra 1947. január 11-én került sor. Ezúttal a vádat dr. Bozsó Béla képviselte, a népbírói tanács összetétele is megváltozott, a tanácsvezető dr. Kiss Dezső törvényszéki bíró volt. Ekkor újabb tanút hallgattak ki, aki csak a férjétől, Rosenzweigtől tudta meg, hogy őt Rózsavölgyi ügy megverte, hogy az elszenvedett bántalmazások miatt öngyilkossági kísérletet követett el. A kihallgatása után a népbírói tanács Kiss-tanácsa távollétében meghozta az Nb. 254/1945/11. számú ítéletét, melyben bűnösnek találta a vádlottat, de – egyelőre – mellőzte a büntetés kiszabását.

1947. február 19-én Rózsavölgyi Györgyöt a csongrádi rendőrségnek sikerült elfognia¹⁵⁰ (ennek körülményeit még a vizsgálati dossziéjából sem sikerült kideríteni). A népügyészség erről március 6-án értesítette a népbíróságot, egyben közölve azt, hogy a szegedi kerületi börtönben tartják fogságban.

Valószínűleg április 10-én (11-én iktatták) – hivatalból kirendelt védőjén, dr. Falcione Kálmánon¹⁵¹ keresztül – beadványt nyújtott be a népbírósághoz. Ebben elismerte a legelső följelentő megverését, ám annak körülményeit is előadta. Ennek az a lényege, hogy a vádlott 1944-ben nem jelentette, hogy Rosenzweig kikenél rejtette el az értékeit (pedig a házkutatások során megtalálta az ingóságait). Az egyik illetőnél, akinél megtalálta Rosenzweig ingóságait, elfogadott egy pohár pálinkát, mire egyik „jóakarója” följelentette. Az ügy eljutott a szárnyparancsnokságig, ahol dr. Spett Ferenc százados szárny-parancsnok felelősségre vonta, és megfenyegette. Amikor Rosenzweigit is bevitték Kistelekre, megjelent Spett százados, és Dósa István alhadnagy jelenlétében megparancsolta, hogy „mivel engedtem magam Rosenzweig érdekében vesztegettetni, büntetésül nekem kell Rosenzweigit megverni.”¹⁵² Így, parancsra kénytelen volt az illetőt az „alfelén” megverni, de ő ezután a saját lábán távozott. Mindennek a bizonyítására hét tanút nevezett meg. A többi vádat határozottan tagadta, majd végül kijelentette: „épen a zsidókkal szemben tanúsított türelmes magatartásom miatt, kitétek a csendőrség kötelékéből, és a kisteleki Gettóból való elszállítás után a honvédséghez osztottak be, harctéri szolgálatra.”¹⁵³

1947. április 25-én ismét tárgyalást tartott a dr. Kiss Dezső vezette népbírói tanács Szegeden – ekkor már a vádlott jelenlétében. A vádlott annyiban érezte bűnösnek magát, hogy parancsra megverte Rosenzweigit. Ő megismételte a korábbi vallomásait. A többi kihallgatott tanú csak hírből „ismerte” Rosenzweig megverését, a többi vádpontban említett esetről is csak másoktól hallottak. Jellemző, hogy négy tanú is „fölismerni” vélte, azt állítván, hogy a vádlottnak

¹⁴⁸ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 24. o.

¹⁴⁹ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 25. o.

¹⁵⁰ ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 48. o.

¹⁵¹ Dr. Falcione Kálmán (1883–1975) Az első világháborút hivatásos tisztként harcolt, 1916-ban orosz hadifogságba esett, onnan 1917-ben szökött haza. 1919-ben a Szegeden szerveződő Nemzeti Hadsereg tagja volt. Jogi tanulmányait elvégezve, leszerelése után, 1925-ben Szegeden ügyvédi irodát nyitott. A város politikai életének aktív tagja volt, de nem lépett be a kormánypartba. 1947-ben a Pfeiffer-féle Függetlenségi Párt délvidéki szervezetének lett az elnöke. A „kékcédulás” választások után az ő mandátumát is megsemmisítették, majd egy koncepció perben 1948-ban tíz év fegyházbüntetésre ítélték. Lásd Délmagyarország, 1948. február 8., valamint Bálint László: Rémhírterjesztő alközpont. In uő: *Különös szervezkedések Szegeden és környékén 1945–1953. Hírhedett koncepciók eljárások és ítéletek első magyar példái*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2005. 79–100. o.

¹⁵² MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 76–77. o.

¹⁵³ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 78. o.

korábban kis bajsza volt – miközben sohasem hordott bajuszt... Gyakorlatilag összekeverték egy másik személlyel. A népbíróság „természetesen” mindegyik tanút megeskette...

Mivel itt is megmaradt a tanácskozási jegyzőkönyv, tudni lehet, hogy a bűnösség tekintetében a népbírák egyhangúan döntöttek, a büntetés mértéke kérdésében azonban az FKGP delegáltja megelégedett volna három év börtönbüntetéssel, míg a többi népbíró a tíz év kényszermunka mellett szavazott. Így tehát a Kiss-tanács a Nb.254/1945/14. számú ítéletével Rózsavölgyi Györgyöt bűnösnek mondta ki az Nbr. 11. §. 5. pontjában meghatározott „háborús büntetben”, ezért őt főbüntetésként tíz év kényszermunkára, mellékbüntetésként pedig ugyancsak tíz évi politikai jogvesztésre ítélte. Az indokolásból kitetszik, hogy kizárólag a vád tanúinak vallomásait vették figyelembe az ítélet meghozatalakor, a „tényállás” azoknak az állításain alapult, bár a népbíróság elismerte, hogy a tanúk nem voltak elfogulatlanok. „A tanúk közül azok, akik üldöztetésben szenvedtek, kétségtelenül bizonyos ellenszenvvel viseltetnek vádlottal szemben.”¹⁵⁴ – ismeri el meglehetősen képmutatóan a népbíróság, anélkül, hogy az ebből a tényből adódó konzekvenciát levonná.

A népügyész ezzel a súlyos büntetéssel sem elégedett meg, súlyosbításért fellebbezett, ezért az iratok a népfőügyészen keresztül (aki május 29-én a fellebbezést fönntartotta) a NOT elé jutottak.

1947. július elején a volt csendőr őrmester – dr. Falcione Kálmánon keresztül – újabb, igen terjedelmes beadványt intézett a népbírósághoz, a népügyész fellebbezése kapcsán. Ebben arra hivatkozott, hogy a „tényállás helytelen megállapítására” került sor. A tanúk közül többen föl sem ismerték, illetve összekeverték más személlyel. Javasolt bizonyítási-kiegészítést is arra vonatkozóan, hogy szinte büntetésből, parancsra kellett Rosenzweigot megvernie, majd őt szintén büntetésből helyezték át a honvédséghez. Ezek bizonyítására több konkrét tanút nevezett meg.¹⁵⁵ Mindez azonban a preconcepció alapján ítélkező másodfokú bíróságot nem érdekelte.

A NOT egyébként nem kapkodta el a bűnügy tárgyalását, erre csak két évvel később került sor. A dr. Pálosi Béla vezette tanács 1949. június 15-i nyilvános fellebbviteli tárgyaláson a NOT.II.1691/1947/16. számú ítéletével Rózsavölgyi Györgyöt főbüntetésként három év kényszermunkára ítélte (a mellékbüntetést helybenhagyta). Az elsőbíróság általi „tényállást” elfogadták.

1949. június 28-án Rózsavölgyi György a szegedi Országos Büntetőintézetben (a Csillagbörtönben) megkezdte büntetésének letöltését. 1950. szeptember 7-én dr. Szalay József szegedi államügyész határozata értelmében szabadlábra kerülhetett, mert rá is érvényes volt a 159.300/1950.I.M.III/1. sz. amnesztia-rendelet.¹⁵⁶ „Természetesen” nem szabadulhatott, mert ugyan a börtönből kiengedték, de a BM ÁVH szeptember 20-i véghatározatával rendőrhatalósági őrizetbe helyezték. (Azzal a megokolással, hogy „*mint volt csendőr, a demokratikus rendszer ellensége*”.¹⁵⁷) Először a kistarcsai internálótáborban volt, majd 1951. augusztus 1-én az inotai, onnan októberben az isaszegi, majd 1952. június 15-vel a Bernátkútdóramajori, október 8-tól a pálhalmi kényszermunkatábor foglya volt. Bernátkúton 1952. szeptember 21-én ezt jegyezte föl róla egy ismeretlen nevű ávós: „*Csendes, a hosszú rabság, majd ezt követő internálás mély hatást gyakorolt rajta. Munkához való viszonya jó. Isaszegen átlag 105 %-ot, itt 106 %-ot ért el.*”¹⁵⁸ December 23-án környezettanulmány készült róla. Ebben egyebek mellett azt írták, hogy „*politikai megnyilvánulásokat nem tesz, nagyon óvatos.*

¹⁵⁴ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 49. o.

¹⁵⁵ MNL CSML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 80–85. o.

¹⁵⁶ ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 24. o.

¹⁵⁷ ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 45. o.

¹⁵⁸ ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 52. o.

Bizalmas körökben volt beszélgetései arról tesznek bizonyosságot, hogy a múlt rendszer híve, aki nem tudja megérteni rendszerünket. [...] Általános viselkedése a csendes, a visszavonult, a megtört ember típus. Nem vitatkozik, nem kritizál, érzi, hogy nem beszélhet, mert sokakkal szemben találja magát. A kiadott utasításokat végrehajtja. Nagyon megtörte őt a hosszú fogság alatt fiatal feleségétől és gyermekétől való távollét, s főleg az, hogy felesége nem jár beszélőre hozzá, s levelet is igen ritkán ír.”¹⁵⁹

1953. július 14-én szüntették meg az internálását, augusztus 15-én szabadult Tiszalökről.¹⁶⁰ Az állambiztonsági dossziéjában található csekély mennyiségű iratból csupán annyi derül ki, hogy a Csongrádmegyei Rendőrfőkapitányság Politikai Osztálya 1969-ig „figyelőztette”, a dossziéját csak akkor zárták le.

¹⁵⁹ ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 55–56. o.

¹⁶⁰ ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 62. o.